

Szórványstratégia - nemzetstratégia

Tervezet a romániai szórványmagyarság közösségépítéséhez és kisközösségi rehabilitációjához

A romániai városi és falusi peremmagyarság jelentős tömege feltartóztatathatatlannal halad egy rövid távú és erőteljes felszámolódás irányába. Régóta tudjuk, érezzük, hogy baj van, és ez a gond egyre nagyobb súllyal nehezedik ránk. Igen régóta időszerű egy olyan tervet elkészíteni, amely kísérletet tesz e közösségek sajátos kérdéseinek orvoslására. Terv nagyon sok volt, a segítő politikai, társadalmi, egyházi akarat valamiért mindig elmaradt.

A szórványlét, szórványhelyzet igen nehezen írható körül, a fogalom is nehezen definiálható és hasonlóképpen nehezen azonosítható maga a népesség is. Mind a fogalmat, mind pedig a népességet a már majdnem megszűnt csoporttól a szigetként élő területekig csak rendkívül tág fogalomhatár közé lehet elhelyezni. A diaszpóra lét a legtöbb területen azonos a határon túli magyarság majdnem teljes létével, mert önazonosságát nem természetes módon éli meg, hanem viszonyítania, védekeznie kell. Bármilyen általában vett szórványstratégiába lényegében be kell tervezni majdnem a teljes romániai magyarságot. Ezenkívül pedig kisebbségi életünknek szinte minden vetülete - tömbben és a peremeken is majdnem naponta - érintkezik a szórvánnyal.

A romániai magyar szórványközösségek megtervezett rehabilitációjának egyik legfontosabb kísérleti útja egyrészt *a romániai magyarság általános és alapvető kisebbségi létkérdéseinek megoldása*. Emellett azonban a szórványközösségek sajátos feladatait is el kell látni. Ennek része a szórványközösségek támogatásának és rehabilitációjának *globális rendezése*, és nem utolsósorban a *lokálisban* való megragadás, helyi közösségekig leérkező belső segítség és építés. Mindenekelőtt erre az utóbbira készült el ez a rövid tervezet.

Az etnikus szórvány fogalma

- A romániai magyarság szórványnépességet - földrajzi, demográfiai, etnikai fogalmának minden paraméterét figyelembe véve - igen nehéz egyértelműen meghatározni.
- A romániai magyarság szórványnépességi integrációs-asszimilációs skálája szerint is több jellegzetes fokozatát különböztethetjük meg: történelmileg elrománosodott, magyar eredettudat nélküli románság, magyar eredettudatú román, első nemzedékes beolvadt, etnikumváltó nyelvcsérés magyarság, halmozottan hátrányos helyzetű etnikum, veszélyeztetett népességű etnikum, távlatilag veszélyeztetett etnikum, etnikai és nyelvszigetek.
- A romániai magyar szórvány kialakulása és népesség-elhelyezkedési típusai szerint a következő fontosabb kategóriákba sorolható: kisugárással szétszóródott magyarság, rendkívül kis töredéket alkotó "foszlánymagyarság" (Nits Árpád kifejezése), történelmi maradék, telepes diaszpóra, rátelepítési diaszpóra, tanyai szórvány, kisvárosi, nagyvárosi szórvány, szigetfalvak, etnikai és nyelvszigetek.
- A szórványmagyarság fogalmán általában a határon túli magyarságnak azt a rétegét értjük, amely a többségi nemzetekhez képest településén, mikrorégiójában 30%-nál kisebb arányban él, hátrányos nyelvi-etnikai, vallási helyzetben, és a nemzettesttől elszigetelődve, leépült intézményrendszerrel, folyamatos veszélynek, felszámolódásnak van kitéve.
- Egyik jellegzetes ismérve szerint azt az etnikai réteget jelenti, amely saját belső erejéből nem képes etnikai értékeit megőrizni. "*Szórvány az, amit támogatni kell!*"
- A romániai magyarságnak legszűkebben mérve is egyharmada (kb. 500 ezer lélek) halmozottan hátrányos nyelvi-etnikai helyzetben él. Lassan fele (kb. 800 ezer lélek) pedig, a többséggel nagy felületen érintkezve, az egyre erősödő értékvesztés folyamata fele halad.
- Az etnikus szórvány fogalmát igen kiszélesített jelentéstartalommal is kell értelmezni. Tágabb értelemben jelenti a teret veszített, csökkent önértékelésű, etnicitásban sérült, sértett, megbélyegzett, nagy felületen érintkező stb. - tehát a romániai magyarság legnagyobb népességű - rétegét (2/3-át) is. Sajnos távlatilag minden olyan településen, ahol a magyar népesség már nem vagy alig éri el az 50%-os népességi arányküszöböt, elkezdődnek az együttélésből, az érintkezésből eredő kölcsönhatások, leértékelődések, és

ebből legtöbbször a stigmatizált kisebbségi népesség veszít. Ez a távlatilag veszélyeztetett etnikum.

Az etnikus leépülés folyamatának alkotóelemei

Melyek azok a csatornák, ahol elszivárognak egy hátrányos nyelvi-etnikai csoport erőtartalékai?

- Az etnikus tér megváltozik, a településen belül a kisebbségi népelem számaránya lecsökken, az etnikus arányok felborulnak, és ebből egy erőteljes demográfiai térvésztes következik.
- A közösségi élet leépülése. A kisközösség már nem szerves etnikus közösség, hanem töredék, az itt élők nem tudják közösségben megélni etnikai hovatartozásukat.
- Izoláció. Teljes elszigetelődés a nagyobb anyanyelvi közösségektől, a kollektív kultúra, a szóbeliség felszámolódása.
- Gazdasági térvésztes. A magyarság nem tud versenyt tartani a többséggel, csökken a vállalkozói kedv, kiszorul a gazdaság meghatározó tényezői közül a helyi közösségben és régióban.
- Politikai térvésztes: az etnikus kiscsoport visszaszorul az érdekképviseletből, a helyi önkormányzatokból, közéletből, a nagypolitikából is.
- Kulturális és művelődési leépülés. Intézményeik a fogyáshoz, az igénytelenség, a működési képtelenség és a többségi türelmetlenség miatt felszámolódnak. A helyi önszerveződések leépülnek, művelődési események, sőt az anyanyelvi művelődés iránti igény is elszorvad.
- A nyelvi térvésztes. Az anyanyelv használati köre leszűkül, mind használati, mind pedig szimbolikus értéke csökken, a nyelvi kölcsönhatások felerősödnek. Stigmatizálódik az anyanyelv, felértékelődik a hatalmi, a hivatali, a többségi nyelv. Beáll a kétnyelvűség, keveréknyelvűség, nyelvi erőzítő, nyelvcseré, beolvadás.
- Az iskola, anyanyelvi oktatásnak előbb a felső, majd végül a legelemibb óvodai foka is felszámolódik. Sérül az anyanyelvi oktatás értéke, presztízse, az ez iránti szülői, gyermek- majd közösségi igény.
- Az intézmények, a legelemibb önszerveződési formák is leépülnek, felszámolódnak, minden területen bekövetkezik a szervezkedési, együttléti igény halála.
- Az értelmiségsorvadás kulcsfontosságú leépülési momentum, mert a közösség és a központi támogató akarat már nem tud lelkeszt, tanítót fenntartani és a közösségben tartani. Az értelmiség teljes vagy részleges elszorvása a leépülés utolsó előtti küszöb, mert eltűnik az a hatalom, amely gondoskodik az értékátadásról, a teljes anyanyelvi értékanyagot vertikálisan közvetíti, átszűrve adja át, tisztítja és átértékeli.
- A gyermek, az ifjúság érzékeli a legerőteljesebben a másság stigmáját. Erőteljesen beintegrálódik saját korosztálya többségi rétegébe. Az anyanyelvi foglalkoztatás, önszervezés, a kisközösségen és családon belüli foglalkozás, a csoporttevékenység is leépül, felszámolódik az anyanyelvi közösségi és csoportélet után vágyó magyar ifjúság.
- Az etnikus izoláció. Sérül, majd felszámolódik az etnikus közösség, az együttlét és együttes élmény iránti igény. A nemzeti közösségnek a nagyobb egységéhez, az anyanyelvi régióhoz, a szomszédsághoz való kapcsolódás lehetősége is sorvadás, felszámolódik. Minden szinten leépül a teljes kapcsolat és értékutánpótlás a tömbevel, a nemzet egészével, az egyetemes magyar értékekkel.
- A felszámolódik az anyanyelvi kollektivitás, a sajátosságokat, a másság méltóságát és értékét őrző kisközösségi emlékezet. A szóbeliség, a referenciák, a szimbólumok, mítikus értékek, jelkép erejű tárgyak, szokások halála pedig már a peremlét halála is.
- A nagyközösségbe való integráció. Azt a fokot jelzi, amely révén egy kisközösség egyre nagyobb felületen érintkezik a többséggel, és ennek nyomán egyre több közösségi szokást, intézményt, hagyományt, értéket vesz át, ill. a többséggel helyettesíti sajátját.

- A vegyesházasság arányszintjének emelkedése. Először elszórta egyedi, gyakori, majd közösségre elfogadott jelenség lesz, sőt ez a házassági forma státusértékűvé válik.

- Értékrend-válság. Leépül az etnikai önértékelés és önbecsülés. Csökken a kisebbségi etnikus lényként való megnyilvánulásainak, etnikus cselekedeteinek értéke. Minden mássága elértéktelenedik, elveszíti az etnicitása értékébe, az immunizáció értelmébe vetett hitét, a "mátság méltóságát" felváltja "a mátság szégyene". Az értékőrzést a mentalitás- és értékrendválság váltja fel, mert elszorvad a kisközösség öntisztító rendszere. Leépül a pozitív önértékelés és jövőkép, helyét a vegyes képlet, a negatív etnikai énkép, a kevert értékrend, a többséghez való minden szintű igazodás váltja fel és közösségre is ez lesz elfogadott normatív értékrendű.

- Az intimizálódott, az individuális etnicitás állapotának bekövetkezése. Az etnikus mátság előbb kisközösségi, majd családi és végül magánügyé, egyszemélyes ügyé, sőt szabadidős tevékenységé, "hobby-etnicitássá" zsongorodik, családi és csoport, közösségi megjelenés és megélés igénye nélkül.

- Végül az etnicitás az egyházi közösségre épül le, és a teljes leszűkülés eléri a szakrális szférát, a lelki, hitbéli és anyanyelvi értékek más utánpótlásai elfogynak. A "magyar egyház" már csak mint utolsó identifikációs vagy eredetmeghatározó intézmény jelzi az egyén gyökereit. A teljes szakrális szféra is etnikailag intimizálódik, és ennek nyelvváltása az utolsó jelzõberendezés.

- *Az etnikus kiscsoportban minden szinten bekövetkezik a saját értékektől való izoláció mellett a keveredés, a többség közösségi funkcióinak, értékeinek teljes átvétele.*

Általános helyzetkép

» Románia területén ma a legnagyobb veszélynek kitéve, a legnehezebb szórványhelyzetben a Kárpátokon kívüli telepes és csángó magyarság él. Itt - Bukaresten kívül - gyakorlatilag már nincs második nemzedék. A következő veszélyeztetettségű fokozat a dél-erdélyi Hunyad, illetve Fehér és Szeben megye (déli részében élő) magyarsága. Ezt követik a Belső-Mezőség Kolozs, Maros és Beszterce megye kistelepülései. Majd a Szörényi és Temesi Bánság következnek, a Körösök mentével és Arad megyével. Utána a máramarosi, szilágysági, tövisháti szórványok része és az Érmellék, és végül a Szilágyság, Partium kis népességű törpe- és szigetfalvai.

» Minden felszámolódási becslés esetleges; minden régió veszélyeztetettségén belül el kellene választani a nagyvárosokat, a szigetfalvakat, a törpe, a maradék- és foszlánymagyarságot.

» Egy adott megközelítésben hasonló kisközösségi jellemzők mellett valamennyi kistelepülés, etnikai tartalmak és szórvány-vonatkozások nélkül hasonló közösségi válságjeleket mutat.

Általános tennivalók

» Egy ezredfordulós magyar nemzetstratégiának része kell legyen a halmozottan hátrányos helyzetű határon túli szórvány- és diaszpóra magyarság nemzetstratégiája is.

» A nemzeti szórványstratégiát párt- és kormánypolitikai érdekek felett és nagyobb terv időtávlataiban kell megtervezni.

» A diaszpóra lét, a szórványkérdés orvoslására központilag támogatott, átgondolt és teljesen intézményes formát kell keresni. Az erdélyi szóránymagyarság sajátos kérdéseire sajátos választ kell keresni, konkrét gondjaira konkrét anyagi támogatást kell nyújtani.

» A szóránymagyarság sorsán és létkérdésein csak úgy segíthetünk, ha a jelenlegi globális és esetleges, sok esetben meg nem tervezett segítségi stratégia mellé az általános kezelésen túl olyan lokális, helyhez és helyzethez alkalmazott támogatási és kezelési rendszert is kialakítunk, amellyel elvben minden magyarnak biztosítjuk az anyanyelvi, hite, tanulása, önazonossága megőrzésének lehetőségét.

- Ehhez biztosítani kell a magyarsághoz tartozás személyi, egyéni jogait és feltételeit (*magyar individualitás*).

- Fel kell számolni, de legalább is csökkenteni az egymástól, az anyanyelvi közösségektől való belső etnikus izolálódást és biztosítani kell a helyi (kis)közösségi lét fennmaradásának feltételeit (*magyar lokalitás*).

- Biztosítani kell a nemzeti kisközösségeknek a nagyobb egységéhez, az anyanyelvi régiókhoz való kapcsolódás lehetőségét (*magyar regionalitás*).

- Ki kell építeni és működtetni kell a tömb és szórvány között a testvértelepülési kapcsolatokat. Minden szinten teljes kapcsolatot és értékutánpótlást kell kialakítani a tömbbel, a nemzet egészével, az egyetemes magyar értékekkel (*magyar globalitás*).

» Minden régióban és területen el kell készíteni a szóránymagyarság lokális, teljes, átfogó gazdasági, kulturális, etnikus, nyelvi, oktatási és önértékelési rehabilitációjának tervét.

» Az etnikus közösség megóvásának egyedüli lehetséges módja csak az lehet, ha nem csak azokat a területeket próbáljuk megerősíteni, körülbástyázni, ahol a legerőteljesebb elszivárgások következtek be, de már gondosan vigyázunk a szigethelyzetűekre is.

» Az önálló anyanyelvi rendszerek megteremtésével csökkenteni kell a többségi környezetbe való asszimilálódást. A szóránylét izolációs hátrányait nem lehet másképpen kivédeni, csakis a saját, teljes értékű etnikus közösségi és intézményi tér kiépítésével, és ezzel a többségitől való leválást, a szeparációt elősegíteni.

» A szóránymagyarság jelentős hányadát, különösen az ott élő és küszködő, legtöbbször a lehetetlennel harcoló értelmiséget a nagy magárahagyatottság, a hiábavalóság lehangoló érzése uralja. A hazai érdekvédelmi szervezeteknek és egyházaknak mindent meg kell tenniük az *értelmiségtelepítésért*, de annak érdekében is, hogy az ott élő tanítók, lelkészek magányát feloldja, panaszait meghallgassa és a lehetőség szerint orvosolja.

Töredék és maradék magyarság

Helyzetkép

» A kistelepülések, elfogyatkozott magyar töredéknépességű falvak a legkiterjedtebb földrajzi elhelyezkedésben a romániai magyarság legrepresentatívabb rétegét alkotják. Szilágyi N. Sándor feldolgozása szerint az 1-10%-os arányszámú településeken a romániai magyarság 10,362%-a él, 20%-tól lefele kb. 20%-a, 30%-nál kisebb népességarányban a romániai magyarság majdnem 30%-a, ami 475 121 személyt jelent. Ők képviselik a romániai szóránymagyarságnak az 1992-es népszámlálás adatai szerinti, etnikailag legveszélyeztetettebb rétegét.

» A számarányokban kicsinek mutatózó numerikus súlyuk ellenére nem felejthetjük el, hogy itt halmozódott fel a legtöbb történelmi érték, tárgyi, szellemi kincs, hagyomány, tapasztalat, de itt húzódik meg a szórányszófogalom hagyományos jelentéstartalma és a kérdés mitikus jelképtára, sőt a "nemzetmentő beszédmód" is (Szilágyi N. kifejezése). Ezért töredéklélekszám mutatókra hivatkozva nem szabad leértékelnünk mindazt, amit e területek nyújtanak.

Feladatok

» A maradék magyarság e rétegének töredék voltában is emberhez méltó körülményeket kell biztosítanunk mindaddig, amíg e településeken élnek. Bár az itt élő népesség elöregedett, folyamatos az elnéptelenedés, kis számú a hazatelepedés, a feladatok egészében tartalmazzák a peremmagyarság minden lényeges megoldásra váró gondjait: gazdaság, oktatás, művelődés, egyház, érdekvédelem, szociális problémák stb.

Nagyvárosi magyarság

Helyzetkép

» A nagyváros a Regát mellett az erdélyi magyarság legnagyobb temetője. Az adatokat Szilágyi N. Sándor dolgozta fel. Összesítése szerint a romániai városi magyarság 15,2%-a él olyan településen, ahol a népességnek 1-10%-át alkotja, szintén 15,2%-a, ahol 11-20%-át és 13,1%-a, ahol 21-30%-ban él. Ez összesen

a városi népesség 43,5%-a.

» Egy szórványstratégiai tervnek kiemelt alkotórészét kell képezze a nagyvárosi magyarságra való hangsúlyozott odafigyelés, ahol az erdélyi magyarságnak is több mint a fele (1992-ben közel 57%-a) él.

» A Székelyföld városait leszámítva, az egész Erdély területén a nagyvárosi magyarság nagy része etnikailag marginalizálódik. Gyengül, felszámolódik az eredettudat, a faluháttér, az otthoni szabályozás és értékrend. Az új lakótelepi tömeghelyzetben a többségi környezet és az ahhoz való erőteljes igazodás határozza meg közösségi életét, a műrokonságát, a munka- és szabadidős tevékenység döntő részét, oktatási szokásait és a párválasztást, a nyelvi megnyilvánulásokat is. A nagyváros szüli meg az elszigetelődött, a kevert nyelvű "pungamagyar"-t (Kántor Lajos közvetítésével Panek Zoltán kifejezése).

Néhány erdélyi és regáti nagyváros össznépessége és magyarsága:

- » Arad - 190 114 - 29 797 - 15%
- » Beszterce - 87 710 - 6365 - 7,3%
- » Brassó - 323 736 - 31 498 - 9,7 %
- » Bukarest - 2 067 545 - 8228 - 0,4%
- Déva - 78 438 - 7325 - 9,3%
- » Dicsőszentmárton - 30 520 - 6064 - 19,9%
- Gyulafehérvár 71 168 - 2516 - 3,8%
- » Kolozsvár - 328 602 - 74 824 - 22,8%
- » Medgyes - 64 484 - 8675 - 13%
- » Nagybánya - 149 205 - 25 940 - 17, 4%
- Szászrégen - 39 240 - 12 413 - 31,6%
- » Szeben - 169 656 - 4159 - 2,5%
- » Temesvár - 334 115 - 31 733 - 9,5%
- » Zilah - 68 404 - 13 636 - 19,9%

» Székelyföld, tömbvidék

- » Csíkszereda - 46 223 - 38 348 - 83%
- » Nagyvárad - 222 241 - 74 185 - 33%
- » Marosvásárhely - 164 445 - 84 448 - 51,4%
- » Sepsiszentgyörgy - 68 359 - 51 051 - 74%
- » Szatmár - 131 987 - 53 994 - 40,9%
- » Székelyudvarhely - 39 959 - 38 921 - 97,4 %
- » Szováta - 12 112 - 10 787 - 89%

Feladatok

- » Egyfelől a történelmi egyházaknak, másfelől érdekvédelmi szervezetünknek megfelelő és hatékony programokat kell hogy összeállítsanak, a legégetőbb gondozási, megkeresési, szociális, oktatási, ifjúsági, közösségteremtési stb. problémák megoldására a *nagyvárosi magyarságot* illetően.
- » A nagyváros magyar népességét csak olyan tervvel lehet megközelíteni, amely a régiókban, lakónegyedekben, rétegekben, korcsoportokban az értéklevétel, a kiscsoportos kapcsolattartás, a kisközösségi élet kialakulásának és működésének feltételeit teremti meg.
- » A rehabilitációs program részeként a nagyvárosi magyarság gondozására a történelmi egyházaknak lakótelepenként és felekezetenként kiemelt munkakörű *lelkészeket, közösségépítőket, szociális munkásokat* kell beállítaniuk.

Területfejlesztés, gazdasági tervek

Helyzetkép

- » Erdély jelentős történelmi mélységű diaszpóra területein a nyelvi elszegényedés együtt járt a jobbágysorssal, a gazdasági nyomorral. Az Erdélyi-mezőség erre már évszázados példa.
- » Erdély nagy beolvadási területei azok voltak, ahol a különböző népségek azonos életszínvonalon, életmódban éltek, vagy közöttük gazdasági nivellálódás állt be. A szintkülönbségek, a jobb gazdasági helyzetű falusi középparaszt magyarság más területeken a kollektivizálásig a többségi környezetben is sikeresen izolálta magát.
- » A szórványterületeken a magyarok a többségekkel együtt ma is gazdasági hátrányban élnek. Alacsonyabb a vállalkozó kedv, a privatizációs igény.

Feladatok

- » Számba kell venni e területek gazdasági erőtartalmait, a népi mesterségeket, a régióra jellemző hagyományos foglalkozásokat, a vállalkozói potenciált.
- » El kell készíteni a romániai szórványmagyar területek, közepes és kistelepülések, nagy- és kisrégiók anyagi felépülésének, gazdasági rehabilitációjának tervét.
- » Számba kell venni a szórványterületen élő vállalkozókat, a magánvállalkozói szférát, a nagyprivatizációban való részvételt, a többséggel való gazdasági együttélést stb.
- » Növelni kell az erdélyi szórványterületek vonzását a faluturizmusban is.
- » E régiókat erőteljesen támogatni kell fejlesztési tervekkel, gazdasági eszközökkel, hogy a területeken a magyar népesség ott maradhasson, és ne folytatódjék az elnéptelenedés, másrészt növekedhessen a magyar népesség koncentrációja.
- » Gazdasági, közgazdasági, vállalkozói, földműves stb. országos szervezeteinket támogatni és kötelezni kell a szórványterületek kérdéseinek felvállalására.
- » A kiemelt támogatást és befektetéseket mindenekelőtt a népességbegyűjtő szigettelepülésekre és régiókra kell összpontosítani. A román-magyar gazdasági kapcsolatoknak igen fontos *nyelvértékesítő, etnikum-felértékelő* hatása is kell legyen.

Oktatás

Helyzetkép

- » A romániai peremmagyarság legfontosabb és legsürgősebb kérdése a teljes anyanyelvi iskolahálózat megteremtése minden szinten, és az abban való részesedés biztosítása minden magyar fiatal számára.

» A népességfogyás és az egyre növekvő ütemű asszimiláció az elemi iskolai oktatáshálózatot is elsorvasztotta. Ez a folyamat egyszerre *sorvasztás és önsorvadás*. Ezzel a kisközösség értelmiségmegtartó erejét, *a helyi értelmiségi tartalékokat* is leépítette, felszámolta, és ez a kisközösség etnikus önértékelésének sorvadását is felgyorsította.

» A román hatalom alapviszonyulása a kisebbségi oktatáshoz lényegében semmit sem változott az elmúlt nyolcvan évben: *"mindent megtenni azért, hogy ne csak akkor, ha már nagyon muszáj, valami keveset nyújtani"*.

» Nagy tragédia, hogy megtörtént az értelmiség elköltözése, *nagy kivonulása* a kistelepülések életközösségéből, és ezzel bekövetkezett ott az oktatás, kultúra, nevelés, értékrend elsorvadás is.

» A peremterületek, kistelepülések, nagyvárosok magyar gyermekeinek döntő többsége nem tanulhat anyanyelvén, nincs meg az ezt kiharcoló magyar érdek, az ezért síkra szálló akarat, és erőteljesen csökkent az ez irányú óhaj is. Felerősödött a többségi, a presztízis iskolák iránti igény még a homogén vagy magyar határ menti területeken is.

» Egyre jobban teret hódít a *"román iskola, jobb érvényesülés"* alternatíva. Az anyanyelvi oktatás hálózata egyre erőteljesebben elértéktelenedik, színvonalatlan lesz, elsorvad. A magyarsághoz való tartozás, az anyanyelvi oktatás már nem önmagában való érték, hanem a további önmegvalósítás, önértékesítés etnikus terének része. Ezért az anyanyelvi oktatás a gyermekes családok értékrendszerében sokszor felesleges teherként jelentkezik.

» A nagyvárosba betelepedett kisebbségeknél az otthonérzet sérülésével erőteljesen sérült az *oktatási kultúra*, és sérültek az iskoláztatási szokások is. A városi oktatásunk legnagyobb csődje az oktatás automatizmusainak hiánya, a pozitív berögzülések elmaradása.

» A nagyvárosi oktatási hálózat fejlődési dinamizmusában nem követte az utóbbi ötven esztendő nagy lakótelepi betelepédéseinek ütemét. Sőt, erdélyi nagyvárosainkban minden lehetséges helyen és folyamatosan számolták fel és sorvasztották el a lakótelepi iskolák magyar tagozatait.

» Az iskola meghatározó szerepet tölt be nem csak az alapfogalmak rögzítésében, de a közösségválasztásban és teremtésben, a közösségi viselkedések alakításában és később a párválasztás nyelvi környezetének kialakulásában is.

» *A peremoktatás megteremtésének kérdése nem csak oktatási kérdés, hanem értelmiségtelepítési, és így minden rehabilitációs területre kiható stratégiai kérdés is.*

Feladatok

» A szórványmagyar gyermeknek minden fokon biztosítanunk kell a teljes anyanyelvi oktatáshoz való jogát és lehetőségét.

» A romániai peremmagyarság legégetőbb kérdése, hogy bármi áron kifejlessze teljes magyar nyelvű oktatási hálózatát, az óvodától az egyetemig.

» *Az önálló erdélyi magyar egyetemet a peremterületek magyar óvodáiban alapítják.* A magyar oktatás egységes egész. Ez azt jelenti, hogy csak akkor lehet eredményes, ha teljes összefüggésben lát és tervez. *A kisebbségi oktatási hálózat egésze tehát egy egységes presztízsláncolatot alkot.*

» Peremhelyeken is az oktatásban a többség-kisebbség iskolái között is komoly versenyhelyzet van. Ha nem tudunk színvonalat nyújtani, sajnos le kell mondanunk a *"minden áron magyarul"* mítoszról, hogy a magyar iskola egyedüli értéke az maradjon, hogy magyar. Iskoláinkat oktatási színvonallal, elhivatással rendelkező oktatókkal, valós és anyanyelvi értékekkel kell feltölteni. Az értékek fenntartásáért az oktatásban a nyelvi közösséghez, a kisebbséghez tartozás értékét, sőt gyakorlati hasznát is fel kell mutatni, és minden területen többletet is nyújtani kell.

» Az erdélyi magyar egyházaknak kiemelkedő küldetésük van a magyar szórványoktatási hálózat megteremtésében.

- Ahol ez állami oktatási formában nem lehetséges, ott egyházi vagy magánoktatási intézményeket kell létrehozni.
- Nem mondhatunk le az *egyházi népoktatás* visszaállításának tervéről sem, ahol a magas hivatástudatú pedagógus, az értékes, színvonalas oktatás egyedüli biztosítója. Eszerint minden településen *egyházi népiskolát* kell kiképezni, az egyházban és az oktatásban egyaránt részt vevő *kántortanítói* munkakörrel. A kis lélekszámú magyar települések oktatási gondja egyedül csak ezzel a rendszerrel oldható meg.
- Az egyházaknak feladatot kell vállalniuk az oktatói személyzet missziói lelkületű felkészítésében, kiküldésében és segítésében.
- » Valamennyi legalább 100, magyarok által lakott településnek biztosítani kell a helyben tevékenykedő magyar tanítót, kántortanítót vagy a magyar lelkészen kívül *még egy* értelmiségit, esetleg közösségépítőt. Akár minden településen, akár völgyszerűen bokrosítva. Ennek feladata a kisközösségi élet teljes megszervezése, éltetése, működtetése. El kell készíteni az anyanyelvi oktatás felértékelésének tervét, amelyben fontos szerep hárul a meggyőző, érték közvetítő feladatokat végző értelmiségre.
- » A magyarok által lakott településeken a szóránymagyar gyermekeknek biztosítani kell helyben az *óvodai, az alsó, elemi fokú* oktatásban való részesedés lehetőségét.
- » Ingázással, bentlakással, beutaztatással, iskolabuszokkal, iskolacsoportok létrehozásával a magyar gyermekeknek lehetőséget kell teremteni arra, hogy az oktatás *második fokát* is magyarul végezhessek.
- » A romániai magyar szóránymagyaroktatásban is fel kell készülni a nagy demográfiai hullámvölgyekre, a közeljövőben iskolák, tagozatok megszűnésére. Ennek betervezésére kiemelt alapelv, hogy - az 1-4 osztályon túl - több rossz és színvonalatlan iskola mesterséges fenntartása helyett színvonalas és versenyképes, jól felszerelt *központi iskolákat* kell létrehozni és támogatni.
- » Minden gyermek számára biztosítani kell annak lehetőségét, hogy vallási hovatartozása szerinti iskolai *vallásoktatásban* részesülhessen. Nem kötelezhető ugyanakkor senki arra, hogy többségi lelkészek hittanóráira járjon és annak nevelésében részesedjék.
- » Ingázással, bentlakással, kollégiumok létesítésével, beutaztatással, iskolabuszokkal, iskolacsoportok létrehozásával minden magyar gyermeknek lehetőséget kell teremteni arra, hogy a *középiskolai, szakiskolai* oktatásban, sőt a tanoncképzésben, inasoktatásban is magyarul részesedhessen.
- » Ösztöndíjakkal támogatni kell a hátrányos nyelvi helyzetű fiatalok oktatását, továbbtanulását minden szinten. Különösen az egyetemi oktatás terén.
- » Külön gonddal kell vigyázni a kiemelkedő tehetségű, hátrányos anyagi helyzetű szóránymagyar gyermekek taníttatására.
- » Minden olyan területen, ahol már a kis lélekszám miatt nem hozható létre önálló magyar oktatási forma, be kell indítani és meg kell szervezni a *fakultatív* magyar oktatást.
- » El kell készíteni a szóránymagyaroktatás és gyermekszám (I-IV., V-VIII., IX-XII. osztályok) teljes, folyamatosan érvényben tartott statisztikai helyzetképét, és az erre épített stratégiai, prioritási és támogatási tervét.
- » Infrastruktúrával biztosítani kell az oktatás színvonalát, meg kell teremteni a hátrányos régiók oktatóinak élet- és munkafeltételeit: komfortos szolgálati lakás, fizetési pótlék, háztáji, oktatói segédanyagok, telefon, újságelőfizetések.
- » El kell készíteni a hivatalos és alternatív oktatási formák és a hátrányos nyelvi helyzetű diákság speciális tankönyveit, didaktikai eszközeit, segédanyagait.
- » A megyei tanfelügyelőségek keretében a magyar oktatásért felelős tanfelügyelőknek meg kell adni minden támogatást a szervezéshez, adatkezeléshez, oktatásirányítási és tervezési munkához.
- » Az anyanyelvi oktatás az óvodától az egyetemig egységes egész rendszert alkot. Úgy kell megtervezni és

kiépíteni, hogy benne mindenki számára világosan követhető legyen, és teljes láncolatban *biztonságos érvényesüléskínálatot nyújtson* az anyanyelvi óvodai szinttől az egyetemig.

Alternatív oktatás

Helyzetkép

- » 1989 után, a lehetőségek ellenére, a peremvidékek iskolai oktatásában is olyan jelentős értékátadási oktatási területek veszítettek teret, mint a népdaltanítás, a népzene- és táncház-mozgalom, olvasási kultúra, szavalóversenyek.
- » A 89-es változások után rövid időre fellendült az anyanyelvi táborok mozgalma, de csak szalmalángszerűen. A táborszervező helységek, egyházak, lelkészek és pedagógusok tekintetében messze az elvárások és lehetőségek alatt maradtak a székelyföldi, szilágysági, bihari, a Maros és Küküllők menti nagy és népes magyar települések.

Feladatok

- » Biztosítani kell minden szórványmagyar réteg számára kiscsoportban a magyar népdal tanítását, táncház-mozgalmakat, meseoktatást, mese-, versmondó-, népdal- és szép magyar beszéd versenyeket, az olvasáskultúra szintjének emelését, mentálhigiénés nevelést.
- » Kiemelt támogatással kell lehetőséget biztosítani ahhoz, hogy mind a szórvány, mind pedig a tömbterületeken a pedagógusok, egyházak jobban felvállalhassák együtt az anyanyelvi táborokat, nyári gyermekfoglalkoztatásokat, a hátrányos helyzetű tehetséges gyermekek kiemelt nyári foglalkoztatását és felkészítését.
- » Támogatni kell az ifjúsági szervezetek, oktatói, foglalkoztatói csoportok, egyházi ifjúsági egyesületek létesítését és működését, köri tevékenységüket, népi mesterségek elsajátítását stb.
- » Nagyobb erőbedobással ki kell terjeszteni a *cserkészmozgalmat* a szórványterületek ifjúságára is, de gondolkodni kell vallási alapú, egyházi szervezésű magyar gyermekmozgalmak alapításán is.
- » Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy az erdélyi szórványrégiókban, kis településeken és városokban kiterjedjen, erőteljesebben teret nyerjen és folyamatosan működhessen a felnőtt nevelés, a *népfőiskolai mozgalom* munkája.

Művelődés

Helyzetkép

- » Sajnálatos tény, hogy a peremvidékek kisközösségei, elsősorban a maradékfalvak művelődési élete is a haldoklás utolsó szakaszában van.

- Felméréseink és becsléseink szerint a 100 léleknél kisebb magyarságú településeken semmilyen művelődési tevékenység nincs.
- A 200 lelkes közösségekben évente átlagosan nincs kettőnél több művelődési esemény, és itt is csak az egyház az utolsó ilyen feladatot teljesítő intézmény (karácsony, esetleg anyák napja).
- A magyar 1-4 osztályos vagy magyar lelkésszel rendelkező településeken ez a szám nem emelkedik évi három fölé (anyák napja, évzáró, karácsony).
- Az 500 léleknél kisebb települések döntő többségében évek óta nincs színjátszás, de nem járt színjátszó csoport és hivatásos magyar színház, táncegyüttes sem.

Feladatok

- » Biztosítani kell a szórványban élőknek jogát és lehetőségét a művelődéshez, a kultúrához, az anyanyelvi tájékoztatáshoz, információgyűjtéshez.
- » Támogatni kell a szigetfalvak, kistelepülések művelődési életének feléledését és működését (színhátság, olvasóköri, egyleti élet, hagyományörző csoportok stb.).
- » Segíteni kell minden települést abban, hogy környezete kistelepüléseivel kapcsolatokat létesítsen, hogy felvállalja a maradék magyar közösségek művelődési gondjait.
- » Kiemelt támogatást kell biztosítani az országos EMKÉ-nek, hogy megyei, regionális és tagszervezetei a *kisközösségig eljutó* művelődési programokat szervezhessenek, tanácsot adhassanak, és életben tarthassák a teljes regionális művelődési életet.
- » El kell készíteni minden régió és település típusonkénti (kis-, közepes és nagyfalu, kis- és nagyváros) évi közművelődési tervét, szigorúan ragaszkodva a kötelező minimumokhoz.
- » Színházaknak, színhátszóknak, amatőr együtteseknek, művelődési csoportoknak, táncgyütteseknek, népi zenekaroknak, vidám színpadoknak kiemelt anyagi segítséget is kell nyújtani ahhoz, hogy e területekre is ellátogathassanak.
- » Román és magyar állami és megyei tanácsi, önkormányzati pénzekből olyan új és önálló állami magyar *vándorszínházat* (Garabonciás Színház) kell létrehozni, amelynek egyedüli feladata a hátrányos nyelvi helyzetű régiók rendszeres megkeresése. Négy működési területet kell felvállalnia: felnőtt színhátság, népi tánc és gyermekszínház, valamint ezek mellett a régióknak szóló szakmai tanácsadás. Olyan színház kell, amely ott van, ahol lennie kell, és játszva épít, dalolva megőriz és táncolva táplál, megvidámít és így megtart. Emellett színészeinket arra kell ösztönözni, hogy rendszeresen biztosítsák a peremvidékek művelődését.
- » Kisebbségi életünk és egyetemes magyarságunk legnagyobbjainak, művészeknek, íróknak, tudósoknak, lelkeseknek, egyházak vezetőinek rendszeres jelenlétükkel, kilátogatósaikkal értéket kell adniuk e vidékeken élők elsorvadó önértékelésének. Nekik kell segíteniük a szellemi vérkeringés felfrissülését, a kapcsolatok kiépülését, a magas kultúrának a hajszálerekig való leérkezését. Ezt rendszeresen, évtizedek óta néhány magányos színész pódiummûsorán kívül, missziói szolgálattal Erdélyben egyedül csak Kányádi Sándor Kossuth-díjas költő végzi.

Nyelvvédelem, nyelvi tervezés, kisközösség

Helyzetkép

- » A peremterületeken leépülôben és megszûnôben vannak a nyelvi közösségek, felszámolódtak a nyelvet beszélô és éltetô csoportok, és ezzel a kisközösség szóbelisége is felszámolódik. Az a közösségi élet és nyelvi csoportélmény szûnik meg, ahol egyedül élhet a nyelv *belső tisztító és öntisztító* rendszere.
- » Sajnálatos, hogy a romániai magyarságnak a kétnyelvû helységnevtáblákért és feliratokért vívott elkeseredett küzdelmén túl *nincs világos nyelvstratégiája*. Mindmáig nem tudjuk, hogy milyen belső nyelvi szabályozások működnek, mi bélyegzi meg, mi tartja életben a kisközösségben a hátrányos helyzetű nyelvet. Olyan fontos kérdések várnak megválaszolásra, mint a kétnyelvűség, keveréknelv, nyelvzavar, nyelvi erózió stb. Kialakult a kisebbségi nyelvek mesterséges politikai stigmatizálása, a nyelvi szorongás, az anyanyelv nagyközösségi használatának képtelenné tétele is. Ki kell mondani a szomorú tény is, hogy Erdélyben a hagyományosan népi, *kiegyensúlyozott kétnyelvűség* válságban van, de válságban van vele együtt a közéleti, *hivatali magyar nyelv* is, de szinte minden *publikus* kisebbségi nyelvi jelenlét is.
- » A velünk együtt élő többségi románságot egy türelmetlen és durva *nyelvi arrogancia* uralja. Ez sok területen megnyilvánul, pl. abban is, hogy nem tûr el maga mellett egy másik, nem értett (*magyar*) nyelvet, de emellett a legalapvetôbb közhasznú magyar szókinccset, sôt neveink valamennyire elfogadható kiejtését sem sajátítja el magyarul.
- » Meggondolkoztató tény, hogy még a határzónában is milyen *alacsony a magyar nyelv információs, kereskedelmi, gazdasági értéke*, és még "tranzit nyelvként" is milyen kicsi az iránta való kereslet. Szinte

hihetetlen, hogy a jelentős magyar népességű településeken sugárzó hazai román kereskedelmi rádiók és televíziók közül senki nem érdeklődött a magyar nyelvű sugárzás iránt.

» Románia minden olyan településén, ahol a magyar népesség 30% alatt él, a nyelvhasználati tér és az anyanyelvi kisközösségi élet gyakorlatilag a magánéletre és egyházra, a rendkívül kis számú magyar házra és klubra (magyar vendéglőkre?) szorult vissza, illetve a közösségi funkció, a többségi szokások átvételével pótlódik.

» A legsúlyosabb kisebbséghez viszonyulási képlet az, hogy az utódállamok többsége, tervszerűen és a közhangulat szításával is, mesterségesen kívánja fenntartani a stigmatizált nemzetiség és megbélyegzett nyelvi csoport és nyelv negatív értékelését és lebecsülését. Ennél már csak az a legsúlyosabb, amikor egy kisebbség maga is elhiszi, elfogadja a róla kieröltetett többségi stigmatizált képet.

Feladatok

» Minden szórványmagyarnek biztosítani kell jogát ahhoz, hogy anyanyelvi önazonosságát megőrizze, anyanyelvén önmagát kifejezhesse, e nyelvet fejleszthesse.

» Jogot ahhoz, hogy anyanyelvét családjában, kisközösségében és nagyobb közösségében, sőt a hivatalokban is használhassa és megőrizze.

» Meg kell teremteni és vissza kell adni a peremvidékeken élőknek a nyelvi önértékelést és önbizalmat. Az egyetemes és európai kisebbségi gyakorlat szerint romániai viszonylatban a szórványmagyarság közösségében is el kell kezdeni a *nyelvi tervezést*, el kell készíteni a magyar nyelv felértékelésének, közhasznúsága megteremtésének tervét. A szórványokban is biztosítani kell a *hivatali, köznyelvi jelenlét* lehetőségét minden lehetséges szinten, a nyelvi önértékelést, a közéleti nyelvi tervezést, a romániai szórványmagyarság teljes és átfogó nyelvvelvédelmi stratégiáját. Vissza kell adni az anyanyelv reális helyét, a magyar *nyelv használati és szimbolikus értékét* is a kisebbségi élettér egészében.

» Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének a nyelvápolás és nyelvvédelem mellett teljes súllyal kell részt vállalnia a fenti feladatokból, a nyelvi közéletből, nyelvi tervezésből, sőt, bizonyos értelemben, a nyelvpolitizálásból is.

» A magyar történelmi egyházaknak is számolniuk kell az egyre nagyobb számú román anyanyelvű híveivel. Ez a nyelvhasználat valamelyes szabályozást és egyfajta nyelvi tervezést is igényel.

» Minden szórványmagyar számára biztosítani kell a jogot ahhoz, hogy igényei szerint környezetében is anyanyelvi közösségi életet teremthessen, és abban élhessen.

» Lehetőséget kell biztosítani az erdélyi tömbmagyarsággal való rendszeres kapcsolattartásra, a testvérkapcsolatok, a támogatások, az anyanyelvi közösségek kiépítéséig.

» Jogot kell biztosítani az anyaországgal való legszélesebb kapcsolattartásra.

» Az anyanyelvi közösséget csak úgy lehet kiépíteni és megőrizni, ha célul tűzzük ki, hogy minden olyan településen, ahol számbelileg legalább 100 magyar él, lehetőséget biztosítunk kisközösségi együttlétre, magyar találkozásra alkalmas, multifunkcionális magyar ház, RMDSZ székház, szoba, gyülekezeti terem, parókia rendbetételére, találkozási helyé való felfejlesztésére.

Média és tájékoztatási feladatok

Helyzetkép

» A magyar médiumok romániai jelenléte a peremvidékeken is sok kívánnivalót hagy maga után. A magyarországi rádiók hatóereje évtizedek óta meggyengült, magyar földi sugárzású televízió a határzónán (Meszes, Királyhágó, Erdélyi-szigethegység határsávján) kívül néhány átjátszó megszüntetése miatt nem is vételezhető. Egyedül a Duna Televízió vállalta fel nagyszabású és tervszerű antennatelepítéssel adásai vételezésének bővítését.

- » Romániában ma a Székelyföldön kívül országos lefedéssel nincs egész napos sugárzású magyar rádió és televízió.
- » A romániai magyar magán- és állami rádiózás és tévzés - és annak nyelvfelértékelő és kultúrközvetítő hatása - éppen a veszélyeztetett és peremterületekről hiányzik (Kolozsvár, Déva, Beszterce, Temesvár, Nagyszeben stb., a teljes Belső-, Észak- és Dél-Erdély stb.). A romániai magyar médiaszakemberek azon igyekezete, hogy a médiumokkal is növeljék a nyelvi jelenlétet a térségben, támogatás nélkül maradt. Ez pótolhatatlan veszteség a romániai peremmagyarság számára.
- » Nagy szakadék van az anyanyelvi kultúra fogyasztási lehetősége és az azzal való élés ténye között. A magyar médium csak lehetőség az anyanyelvi tájékozódásra, de nem az azzal való élés maga.
- » Különös veszélyt jelent az ifjú nemzedékre az is, hogy a szórakoztató, a populáris vagy kommersz kultúrát nem anyanyelvén, hanem a többségi adókon kapja meg. Így lett ifjúságunk PRO-tévé függő és többségi kultúra- és értékfogyasztó.

Feladatok

- » Ki kell dolgozni a szórványmagyarság teljes anyanyelvi tájékoztatási, informálási, értékátadási és médiumizálási tervét. Minden erdélyi magyarnak biztosítani kell a magyar nyelvű médiumokon való tájékozódás és az ehhez való hozzáférés jogát és lehetőségét. Ehhez javítani kell a magyar médiumok átjátszó állomásainak hatóerejét.
- » Biztosítani kell a hazai s magyarországi magyar nyelvű írott sajtó kijuttatását és terjesztését e területekre.
- » Létre kell hozni és támogatni kell a sajátosan e területet szolgáló regionális és központi szórványsajtó lapkiadási, szerkesztési és működési tevékenységét (Nagyszeben és Vidéke, Nagy-Küküllő, Kis-Küküllő, Dél-Nyugat, Besztercei Híradó, Moldvai Magyarság, Levél stb.).
- » Tervet kell készíteni az egész napos és országos romániai magyar nyelvű rádiózás, tévzés kiszélesítésére.
- » Minden magyar nyelvű médium számára tervet kell készíteni a magyar kultúra *populáris* tálalására, propagálására.
- » Olyan versenyképes és dinamikus magyar médiumok, ezeken belül pedig olyan új műsorstruktúrák kellenek, amelyek a román adókkal birokra kelve belépnek a szórványcsaládba és magánéletbe, és a fiatalok számára befogadható formában is magukkal hozzák az anyanyelvi értékeket minden hajlékba, amelyek összekapcsolják a képernyő és az élő, halódó közösség szakadékát. Ehhez külön tervben kell segíteni az anyanyelvi értékek vizuális befogadását.
- » Biztosítani kell azt, hogy a magyar állam által fenntartott Duna-TV - *mint határon túli nemzeti közszolgálati televízió* - zavartalanul működhessen, és művelődési, közösség-szervező intézményként növelhesse feladatát, képernyőn túli küldetését a Kárpát-medence és a magyarok által lakott összes térségben. Meg kell szüntetni hátrányos helyzetét, és biztosítani kell esélyegyenlőségét, sőt kiemelt dotációkat kell nyújtani a médiaversenyben.
- » Folytatva az antennatelepítési akciókat, biztosítani kell minden határon túli magyar számára legalább egy, egész napos magyar tévé- és rádióadó folyamatos vételi lehetőségét.

Közösség gondozás, szociális feladatok

Helyzetkép

- » A romániai maradékfalvas peremmagyarság népessége kiöregedett, állandó fogyásban és demográfiai mélyponton van. Ezeken a területeken a legfontosabb a magára maradt előregedett népesség szociális kérdéseinek megoldása.
- » A hátrányos helyzetű, árvaházi, állami gondozott, utcagyermek, a szórványifjúság a romániai magyarság legveszélyeztetettebb nemzedéke. Az erdélyi magyarság egyfelől maga is demográfiai hullámvölgyben van,

másfelől nem becsüljük meg és készen átadjuk a többségnek a hátrányos helyzetű, több tízezret kitevő árva- és utcagyermekünket.

Feladatok

- » Teljes szociális védőháló-tervet kell készíteni az itt élő öregek, fiatalok, hátrányos helyzetűek segítésére és anyagi támogatására. (Öregotthonok, ifjúsági házak, árvaházak, utcagyermek-missziós otthonok hálózatainak kiépítése.)
- » Minden hátrányos helyzetű szórványmagyar gyermek és ifjú számára biztosítani kell a lehetőséget, hogy hite, anyanyelve szerinti árvaházi gondozásban, utcagyermek-misszióban, speciális intézeti kezelésben részesedhessen. Sajnos, teljesen megoldatlan a szórványvidékek magyar árváinak oktatása, nevelése és önazonossága megőrzése.
- » Öreg-, beteggondozás, ifjúsági tanácsadás, gyógyszerek, gondozásra való beszállítás. Lehetőséget kell teremteni mindenkinek, aki ezt igényli, valamint az anyanyelvű orvosi szolgálathoz.
- » Erdélyi és szórványvonatkozásokra is alkalmazva, át kell gondolni és ki kell építeni a *falugondnoki rendszert*.

Egyház, hitépítés, lelkipozítás

Helyzetkép

- » Az egyház a romániai magyarság legfontosabb hajszalérhálózata.
- » Hátrányos nyelvi környezetben a gyülekezeti élet nyelvi és hitvalló közösségből való kiesés egyik előjele a az etnikai közösségből való kiesésnek is.
- » Rendkívül figyelemre méltóak az 1992-es romániai népszámlálás felekezeti és nyelvi összefüggéseinek adatai. Az 1 161 942 római katolikusból 361 324 román anyanyelvű. A 802 454 reformátusból 16 140 román anyanyelvű. A 76 708 unitáriusból 1457 román anyanyelvű, a magyar egyházszervezetű evangélikus egyház 39 199 tagjából 3660 román anyanyelvű.
- » Ezek mellett jobban oda kell figyelniük a magyar anyanyelvű "más" felekezetekre is. Romániában 27 828 magyar anyanyelvű ortodox, 23 393 magyar görög katolikus, 4339 magyar pünkösdistá, 12 845 magyar baptista, 6658 magyar adventista, 2393 magyar evangéliumi szabadkeresztény él.
- » Románia szórványterületeinek legnagyobb részében a rendszeres kapcsolattartás, a leghátrányosabb kisközösségek építése, gondozása kiemelten és szinte egyedül az egyházak, a közösségeket gondozó lelkészek kezében van. Tény, hogy az egyházak lelkipozítói tervei szerint minden olyan településen, ahol legkevesebb 50 hívő él, hetente meg kell őket látogatni és lelkipozításban részesíteni.
- » A peremmagyarság sorsa és jövője az egész Kárpát-medencében nem lehet egyházi belügy. Sem a határon túli magyar politikai, érdekvédelmi szervezetek, sem a civil társadalom, de még az anyaország és a magyar kormányok sem nyugtathatják meg magukat és lelkiismeretüket azzal, hogy az egyházak felvállalják és mindenki helyett elvégzik a napi feladatokat, és megkísérik a globális rendezést is.

Feladatok

- » Jelentős és kiemelt támogatásban kell részesíteni az e területen szolgálatot teljesítő lelkipásztorokat, de a legszigorúbb felügyelettel az egyházaknak kell ellenőrizniük munkájukat.
- » Az egyházaknak és az egyetemes magyarságnak meg kell értenie, hogy az egyház elsődleges feladata és küldetése mennyei: hitet tenni az élet Uráról. Kisebbségi küldetését egyházként és magyarként nem elválasztva és egymással szembe állítva, hanem szerves egységben, szent szolgálattal végzi.
- » A szórványterületen a lelkészt nem szabad *egyedüli értelmiségként magára hagyni* a kisközösségben, hanem meg kell találni a módját és útját másfajta értelmiségtelepítésnek is.

- » Minden magyar történelmi egyháznak oda kell hatnia, hogy lelkész-, tanító-, tanár-, diakónus-, szerzetesrendi és más, elsősorban nevelőintézetekben növelje a szórványokba misszióba indulók között a hivatástudatot, és lehetőség szerint, sokoldalú ismeretekkel ellátva készítse fel a szolgálatait e sajátságos küldetésre.
- » Minden szórványmagyarnek lehetőséget kell biztosítani a hite, meggyőződése szerinti rendszeres lelkigondozáshoz és lelkészi gondozásban, igeszolgalatban való részesedéshez.
- » *Erdély peremterületein a legváltáságosabb helyzetben a gyermekek és a fiatalok élnek.* Minden szórványmagyar *gyermeknek* jogot és lehetőséget kell biztosítani a hite, meggyőződése szerinti rendszeres iskolai, vasárnapi iskolai oktatásban való részesedéshez, lelkigondozáshoz. Minden szórványmagyar *ifjúnak* jogot és lehetőséget kell biztosítani a vallási hovatartozása szerinti ifjúsági foglalkoztatáshoz, keresztyén közösséghez.
- » Minden településen, ahol legalább 100 magyar lélek él, magyar anyanyelvű lelkészt kell kinevezni és megélhetését biztosítani.
- » A történelmi egyházaknak is hangsúlyosan számolniuk kell azzal, hogy legégetőbb lelkigondozási feladatuk a *nagyvárosi magyarság* körében van, ahol az erdélyi magyarságnak is több mint a fele él.
- » Minden hátrányos helyzetű helységben meg kell teremteni a lelkészek élet- és munkafeltételeit (szolgálati lakás, szórványgondozó jármű, vezetési vagy mobil telefon, legalább négy újságra, folyóíratra előfizetések, rádió, tévé, parabolaantenna, utazási költségeinek fedezése stb.)
- » Ahol a lelkészek, egyháziak fizetését, megélhetését állami fizetésből és helyi forrásokból nem lehet biztosítani, központi alapból kell a javadalmukat megteremteni.
- » Újra ki kell dolgozni a körzetesítést, a minden kis település átfogásának és gondozásának egyházi tervét.
- » Az átfogó nyelvi tervezés részeként fel kell mérni az erdélyi magyar történelmi egyházakban az államnyelv és más nyelvek használatának helyzetét, fel kell dolgozni és el kell készíteni egy egyházaknak szóló *nyelvhasználati* tervjavaslatot.
- » Az egyházi főiskolák tanulói, növendékei rendszeresen vállaljanak részt a falumunkából, a nagyvárosi misszióból és a szórványmisszióból.
- » Mindegyik erdélyi történelmi egyháznak *szórványügyi elôadó*t kell kineveznie, létre kell hoznia a maga szórványgondozó irodáját és pénzalapját.
- » Az egyházaknak tervet kell készíteniük az ökumenikus kapcsolatok, szeretetközösségek kiépítésére, a többségi egyházak és többségi környezet hitvalló megszólítására.
- » Vegyes nyelvi közegben, vagy épp a teljes nyelvi hátrányos környezetben szolgáló *egyháznak ki kell dolgoznia a templomon, a szakrális kereten túlnövô keresztyén szeretetszolgálat és közösségépítés misszióját*, a peremmagyarság fele is kinyitó gyülekezet missziós modelljét. Ezt szolgálják már ma is a megszámlálhatatlan erdélyi gyülekezeti otthonok, gyógyszertárak, szabadidő-központok, gyermekeket és ifjakat foglalkoztató intézmények, klubszerű tevékenységek, az oktató, iskolateremtő egyház.
- » Az egyháznak ki kell nyitnia a segítséget, a támogatást kapni mindenki fele. Az egyház így lesz etnikai csoportéletet, lelki közösséget teremtő integráló erő a helyi társadalomban. El kell jutnunk a *veszélyeztetett etnikumú család és kisközösség válságainak kezeléséig*, a nyelvi izolációk feloldásáig. Erőteljesen be kell lépni a nagyvárosi lakónegyedek otthonainak nyelvi magányába. Össze kell kapcsolnunk a családokat, élő kisközösségeké kell kovácsolnunk, hogy ezzel hitet és önbizalmat teremtsünk az etnikumhoz tartozás reális értelmében és távlataiban. Ennek a rétegnek meghitt *magyar csoportélményt* kell nyújtani. Ennek pedig peremterületen legfontosabb kerete és otthona az egyház. *Így vezet el az út a szakrális egyháztól az anyanyelven szolgáló, a szolgáltató, a közösség- és az otthonteremtő egyházig.*
- » Vissza kell szerezniük az egyház közösségi, nyelvi integráló és a legintimebb szféráig is lehatoló erejét. Az egyház a maga erejéből teremthet anyanyelvi kisközösséget, csoportélményt, de ösztársadalmi összefogás nélkül ez a nyelvi, közösségi életnek csak az *illúziója* lehet, nem pedig önálló és *teljes értékű nyelvi létforma*.

» Az egyháznak szolgálatát, segíteni akarását úgy kell kiépítenie, hogy a hátrányos helyzetű kisebbségi közösség életében lelki és nyelvi otthonná válhasson.

Önkormányzat, érdekvédelem

Helyzetkép

» Az RMDSZ országos, megyei és helyi szervezeti-politikai kérdésekben rendkívül körültekintően és gondosan magára vállalta a magyar szórványtelepülések érdekvédelmi képviselőit.

» Minden lehetséges helyen helyi szervezetet hozott létre, rendszeresen tartja a kapcsolatot a megyei, területi felelősökkel, megszervezi a tájékoztatást, érdekvédelmet.

Feladatok

» Az RMDSZ-nek országos, megyei és helyi szervezeti, politikai kérdésekben továbbra is mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy valamennyi szórványtelepülésen a magyarság képviselőt gyakorolhasson a lehetséges szinteken.

» A legkisebb szórványtelepülésen is értéke, politikai súlya van a magyarságnak. Úgy kell tehát politizálni, hogy még inkább értéke legyen a magyar szavazatoknak.

» Méltányolandó, hogy koalíciós egyeztetések folynak minden esetben ott, ahol valamelyik politikai párt támogatottságát kell megszerezni vagy önálló magyar jelölt híján román jelöltekkel kell támogatni. El kell viszont érni azt, hogy a kiválasztott párt valóban felvállalja az érdekképviselőt.

» Minden szórványhelységben és területen minimálisan biztosítani kell legalább a tanácsokba való bejutást.

A regáti telepés magyarság

Helyzetkép

» Az erdélyi diaszpóra mellett a kisebbségi stratégiában kiemelten kell helyet biztosítani a romániai, a Kárpátokon kívüli Moldva, Havasalföld, Dobrudzsa, Bukovina, régi nevén a Regát és az oda kitelepített magyarság sajátos kérdéseire és önazonosságának megőrzésére is. *A Regát az erdélyi magyarság legszomorúbb temetője.*

» Folytatni kell a regáti magyarság számbavételét, távoli és közvetlen lelkigondozását. Az 1992-es népszámlálás erre vonatkozó magyar adatai nem tekinthetők relevánsnak: Havasalföld: 4410, Dobrudzsa: 1493, Moldva: 6747, Bukarest: 8611 magyar. A regáti magyarság száma a magyarként nyilvántartott moldvai csángókkal együtt összesen: 21 261.

Feladatok

» A kiemelt támogatásban részesedő csángó programokban természetesen beleértendő a teljes Kárpátokon kívüli élő kitelepített magyarság is.

» Mind egyházi, mind pedig minden egyéb vonatkozásban kiemelt támogatásban kell részesíteni a Kárpátokon kívüli magyar missziói munkát.

» A Kárpátokon kívüli területeken - Havasalföldön, Bukarestben, Moldvában és Dobrudzsában - szolgáló magyar lelkészek nem csak speciális szakrális feladatot teljesítenek (bukaresti református, római katolikus, evangélikus, a ploiesti-i, Râmnicu Vâlcea-i, galaci, karácsonykői, bákói református lelkészek), hanem - Bukaresten kívül - az itt élő magyarság egyedüli magyar intézményei. Ezért minden programon belül kiemelt segítségben kell részesíteni őket.

» Külső és belső forrásokból egyaránt életfeltételeket kell teremteni a regáti szórványokban ahhoz, hogy ezzel is az itt szolgáló lelkészek, kántorok, kántortanítók munkafeltételeit javíthassuk.

» A Kárpátokon kívüli területeken minden lehetséges helyen további - magyar liturgiai nyelvű - gyülekezeteket kell szervezni.

Csángómagyarság

Helyzetkép

» A moldvai csángómagyarság nyelve, népköltészete, tárgyi és szellemi kultúrája az egyetemes magyar kultúra legdrágább és legféltettebb élő kincse. Ez a népesség a Keleti-Kárpátok gerincén kívül elhelyezkedve, a magyar nyelvterület legkeletibb és legarchaikusabb rétegét alkotja, amely a felszámolódás, beolvadás és etnikumváltás utolsó szakaszában van.

» Tudomásul kell vennünk, hogy a moldvai csángók, csángómagyarok döntő többsége *etnikai értelemben már nem magyar*, hanem két nyelv és kultúra sokarcú keveredésének határán helyezkedik el. Számolnunk kell azzal, hogy a csángómagyarság nagy része erőteljesen heteroidentitású népesség, amelynek egyaránt vannak teljesen elrománosodott, erősen elrománosodott, ebbe az irányba rohamosan haladó és kisebb számban öntudatosan magyar rétegei. A nézeteltérések jelentős része abból származik, hogy mindenki csak a maga identitását (a román római katolikus papság a csángóság román rétegét, a magyar a magyar eredetet és gyökereket, e kultúra kimondhatatlanul nagy értékeit) látja és kizárólagosítja bennük, és elhanyagolja az önazonosság másik oldalát. Téved tehát az, aki csak magyarnak, de az is téved, aki csak románnak tekinti őket. A moldvai csángóság e két identitásában e kettő már olyan mértékben keveredett, hogy szét nem választható, keveredésében el nem szakítható.

» A moldvai csángómagyarság identitásának meghatározásában a moldvai román katolicizmussal nagyobb dialóguskészséget kell kialakítani, közelíteni kell az álláspontokat a moldvai már beolvadt katolikus papsággal és egyházzal, a hivatalos román álláspontokkal. Egy alapos közös kutatásnak, esetleg kerekasztalnak vagy közös tudományos tanácskozásnak pontosítani kell e kultúra részleteit.

Feladatok

» A moldvai csángók megmaradásának kérdése reprezentatív feladatkör a romániai szórványmagyarság létkérdései között. Ezért kiemelten, de az egész magyar és romániai magyar szórványstratégia részeként, de nem reklám, nem politikai, pártpolitikai célzattal kell kezelni. Kiemelt jelentősége van itt is a keresztény lelkigondozásnak, a kutatásnak, az értékek, adatok, tárgyi és szellemi kincsek teljes begyűjtésének.

» Az erdélyi római katolikus érsekségnek - a moldvai római katolikus egyház minden nemtetszése ellenére is - zsinati határozatban kell nyilatkoznia és hitet tennie arról, hogy felelősséget vállal az erdélyi eredetű moldvai katolikusság magyar identitású részének anyanyelvi pasztorációjáért, és őket egyháza részének tekinti.

» Mindent el kell követni a magyar anyanyelvű misét és lelkigondozást igénylő moldvai csángóság évszázados óhajának teljesítéséért.

» Folytatni kell az eddig is folyó csángómagyar programokat.

» Továbbra is kiemelten segíteni kell a Csángómagyar Szövetség tevékenységét és munkáját, különös tekintettel a moldvai területen folyó közösségépítésre, anyanyelvi oktatásra, az adatbázis megteremtésre és lapkiadásra vonatkozó törekvéseket.

» Erősíteni kell a csángómunka intenzitását és hatását a moldvai helységeken. Még inkább ki kell szélesíteni e szövetség működésének hatósugarát a moldvai megyékre, az ott élő, még magyarul beszélő népesség által lakott településekre. Népművelőket, közösségépítőket kell ott munkába állítani, szorgalmazni a helyi művelődési eseményeket, a Székelyfölddel való szoros és élő kapcsolattartást.

» Vissza kell állítani és támogatni kell az elitképzésre berendezkedő csíkszeredai és székelyudvarhelyi csángó osztályokat.

» Meg kell teremteni a csángóság magyar kultúrájú elit és középrétegmiségét.

- » Az alacsony életszínvonal, a rossz közegészségügyi helyzet miatt a moldvai csángóság legnagyobb gondjai ma nem a vallásiak és nyelviak, hanem gazdaságiak. Helyzetfelmérést, majd tervet kell készíteni a csángóság gazdasági megerősödésére, megélhetési gondjaiknak, életfeltételeiknek javítására egyrészt odahaza, másrészt Erdélyben.
- » Folytatni kell a küzdelmet a csángóság magyar (vagy kétnyelvű) oktatása, de legalább a fakultatív magyar oktatása bevezetésére.
- » A Kallós Alapítvány, a Kriza János Néprajzi Társaság, a Magyar Néprajzi Társaság, a Népművészeti Múzeumok, a táncegyüttesek és táncház-mozgalmak stb. bevonásával kiemelt intenzitással kell megtervezni és folytatni a csángókutatást, a néprajzi értékek teljes begyűjtését.
- » Létre kell hozni egy teljes értékű csángó adatbázist.
- » Meg kell teremteni és létre kell hozni valahol Erdélyben és Moldvában egy-két csángó tájházat, de távlatilag nem szabad lemondani a Csángóság Nemzeti Múzeumáról.
- » Támogatni kell a csángómagyarság erdélyi (elsősorban székelyföldi elnéptelenedett katolikus falvaiba való) betelepítésének eddigi terveit. Házakat kell vásárolni nekik, segíteni beilleszkedésüket, földhöz juttatni, új helyükön gondoskodni anyanyelvű katolikus papokról, akik segítik őket az alkalmazkodásban, az integrációban, szocializációban is. Elő kutatásokkal el kell végezni az eddigi telepítési tevékenységek alapos elemzését, tanulságait. Segíteni kell a csángókérdésben példamutatóan tevékenykedők ötleteit.
- » Támogatni kell az erdélyi csángóprogramokat, a szászrégeni plébánia által működtetett iskolát, a székelyföldi állami és alternatív csángófoglalkoztatás, oktatás, gyermektáborok, találkozók, testvérkapcsolatok stb. minden formáját. Ebben kiemelt feladata van a székelyföldi katolikus egyházaknak és településeknek. Minél nagyobb számú csíki és gyergyói katolikus települést kell meggyőzni és támogatni csángó programok szervezésére.

Diaszpóra-kutatás

Helyzetkép

» A romániai szórványkutatást ma Erdélyben több jelentős műhely vállalta magára. Többek között a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem mellett működő Interetnikus Kutatások Központja, a Kriza János Néprajzi Társaság, a szociológiai tanszék, a temesvári Szórvány, a kolozsvári Diaszpóra Alapítvány, valamint a csíkszeredai KAM is.

Feladatok

- » A leghatározottabban és legsürgősebben el kell kezdeni és folytatni kell a szórványmagyarság tárgyi, emberi, kulturális és szellemi értékeinek, kincseinek begyűjtését.
- » A gyakorlatra néző elméleti oknyomozásra, nagy elméleti igazságokat kimondó, életmentő gyakorlati kutatásra, és szórványkérdésben mindenekkel együtt a alap kutatásokra lenne igen nagy szükség.
- » Tervet kell készíteni az átfogó szociológiai kutatásra. A szórványközösségek kutatását több sávban és menetben kell megszervezni. Kiemelten kell kutatni az etnikai folyamatokat, az együttélést, a kölcsönhatásokat, a beolvadást, a vegyes házasságot, nyelvcserét, nyelvváltást, kétnyelvűséget, oktatási szokásokat, nemzetképek alakulását stb.
- » El kell készíteni a szórványmagyarság néesség-kataszterét. Sürgősen el kell kezdeni a tervszerű statisztikai, demográfiai, szociálpszichológiai irányú szórványkutatást. Számba kell venni, be kell gyűjteni e területekről mindent. A kallódó temetőket, az omladozó vagy már összedőlt templomokat, régi és jellegzetes házakat, faluképet, településszerkezetet, az embereket, arcokat, sorsokat, folyamatokat, a családokat, a gyermekeket, pontos helyzetfelmérést és számvetést kell készíteni, melyet a tervkészítésnek kell követnie.
- » El kell készíteni a pusztuló falvaink építészeti kincseinek, néprajzi tárgyainak és szellemi értékeinek tervszerű számbavételét, felmérését, archiválását.

- » El kell készíteni a romániai szórványmagyarság, az összes 300 lélek alatti romániai magyarság és település teljes népességének statisztikai nyilvántartását és kataszterét.
- » Rögzíteni kell a szóbeli anyagokat, embereket, sorsokat, arcokat, a teljes vizuális kultúrát. Biztosítani kell a szórványközösségek életének, emberi arcainak, értékeinek CD-re való rögzítését.
- » Egészen sajátos kutatási feladat a diaszpórában élő romániai magyar cigányközösségek élete, fennmaradása.
- » Biztosítani kell a szórványok teljes értékvilágának dokumentumfilm rögzítését. Támogatni kell az e területekről készülő dokumentum-, riport-, archív-, portré- és egyéb filmek megszületését, különösen a *"Juhaimnak maradékát összegyűjtöm"* című szórványriport-sorozatot.
- » A helyzetet fel kell mérni minden területen, de begyűjteni minden értéket, amit ezek a területek, az itt élő közösségek teremtettek, történelmileg megőriztek és a nemzet egészének nyújtottak. Folyamatokkal, tényekkel szembesülni, szembesíteni kell a kutatót, a tömbmagyarságot és az érintett területeket.

Tömb és szórvány

Helyzetkép

- » A Székelyföld, a Partium és a többi erdélyi tömb és szigetterület az erdélyi szórványmagyarság anyaországa. Tömbmagyarnak lenni nem csak történelmi szerencse, kiváltság, előjog, hanem kegyelmi ajándék, és ebből eredő küldetés, szent kötelesség. E területeknek úgy kell tehát élniük, dolgozniuk és segíteniük, hogy ezt az anya-feladatot maximálisan felvállalhassák.
- » Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a *hazai tömbvidék a szórványoktól majdnem teljesen izolálódott, és messze nem teljesítette feladatait*. Nem épített ki és nem táplálja a kapcsolatokat, nem vállal fel támogatást oktatásban, nyelvvédelemben, a kultúra közvetítésében, anyagiakban stb.
- » Semmilyen szórványmentési programot nem lehet és nem is szabad a tömbök segítsége és összefogása nélkül megtervezni. Nem vagyunk olyan szegények, hogy ne tudjunk a még szegényebbeknek testvérei lenni a nyomorúságban.

Feladatok

- » Az erdélyi, romániai szórványmagyarság segítése, a kérdéseik megoldása az erdélyi tömbmagyarság nélkül nem lehetséges. Le kell bontanunk a segítségi, támogatási kérdések minden fajta megoldását konkrét mindennapi feladatokra, tennivalókra. Arra kell ösztönözni a tömbterületeket, hogy részt vállaljanak a diaszpóra anyagi és erkölcsi támogatásában. Mindent el kell követni annak érdekében, hogy a tömb és szórvány kapcsolatát (utódállamban, anyaországban és határon túliak egymás között) bármi áron (testvérkapcsolatok, találkozók, együttlétek stb.) és minél szorosabbra fűzhessük.
- » Ki kell dolgozni az erdélyi tömb-szórvány testvértelepülési kapcsolatok tervét is. Az egyik legfontosabb szervezési feladat a szórvány, tömb, anyaország, határon túliak egymás közötti négyyszögű kapcsolatának kiépítése és működtetése.
- » Semmilyen támogatási és szórványtervezés nem mehet az anyaország, a tömbvidék támogatásának rovására. A tömböket segíteni a szórványnak is egyenlő érdeke, és legalább olyan fontos, mint maga a szórvány. E területeknek úgy kell tehát élniük, dolgozniuk és segíteniük, hogy ezt az anyafeladatot maximálisan felvállalhassák. Azonban elválaszthatatlanul összetartozunk. *Aki szórványt épít: tömböt ment, aki tömböt épít: szórványt ment*. Különös gonddal kell vigyázni arra, hogy semmilyen támogatási tervnek és szórványstratégiának nem szabad a tömbök ellen vagy azok rovására terveznie, hogy *miközben a szórványt mentjük, nehogy a tömböt elveszítsük*.

Anyaország

Helyzetkép, feladatok

- » A magyar államnak el kell döntenie, hogy nemzetstratégiai fontosságúnak tekinti-e a határon túli magyarság leghátrányosabb etnikai rétegét. E felismerés részeként kívánja-e átfogó, átgondolt formában támogatni a leghátrányosabb helyzetű kisebbségi magyarság megmaradását. Ha igen, akkor eszerint, parlamenti döntéssel és hosszabb távra kell terveznie, cselekednie, az anyagi alapokat és ezek forrásait megteremtenie.
- » A magyar státustörvényben is kiemelten helyet kell biztosítani a szórványmagyarság jogai deklarálásának, és sajátos kérdéseinek is.
- » Az anyaországnak is pontosan számot kell vetnie azzal, hogy milyen határon túli magyarságot akar, és benne milyen jövőt szán a szórványmagyarságnak. Pénzeket kell elkülönítenie kutatásra, tervezésre és segítségre. Ha terveiben a szórványmagyarság szülőföldön maradása a cél, akkor életben maradásunkhoz tervszerű támogatást kell nyújtania az önszerveződő közösségek, az iskolák, a közművelődés, az egyházak fennmaradásához.
- » Nagyobb hangsúlyt kell fektetni a tájékoztatásra, arra, hogy bővüljön és árnyalódjon az anyaország és az elszakadt területek átlagnépességének is ismerete a határon túli és ezen belül az erdélyi diaszpóra magyarságról, az ott levő egyetemes magyar értékekről. (Sajtó, rádió, tévé, más eszközök által felhívni a figyelmet a legnagyobb erdélyi szórványértékekre: Szent László, cserhalmi legenda, Budai Nagy Antal, Bethlen Gábor, Hunyadi János, Bolyai Farkas, Kölcsey, Misztótfalusi, Sylvester János, Bod Péter, Petőfi, Ady, Nyíró József, Berde Mária, László Gyula, Németh László, Wass Albert, Sütő András, Kemény Zsigmond stb.)
- » Az igen jelentős eddigi támogatások mellett a szórványmagyarság úgy érzi, hogy hazai, anyaországi és egyetemes magyarságunk nem tett meg mindent annak érdekében, hogy a szórványmagyarság jövője kérdésében lelkiismeretét megnyugtathassa. Leginkább azért, mert a támogatásokat nem tervszerűsítette, nem távlatosította, és nem teremtette meg a hosszú távú tervezés lehetőségét.

Sajátos szórványkérdések

Helyzetkép

- » A szórványkérdéssel, a beolvadással, az etnikai folyamatokkal, etnikumváltással, de ezzel az együttélésünk teljes problémakörével szorosan összefügg a Kárpát-medence Trianon utáni többségi népeinek megkeresése, kapcsolattévesztési tervek kidolgozása is.
- » A határon túli területeken egy jelentős számú kétnyelvű, többes kultúrájú és kötődésű, esetleg magyar eredetű (lásd az egyházaknál a felekezeti és nyelvi adatokat) román, szerb, szlovák, szlovén, ukrán stb. népesség él, mellettük pedig a jelentős és növekvő számú magyar anyanyelvű cigányság, amelyre soha nem fordított kellő figyelmet a határon túli magyarság.

Feladatok

- » Az együttélésből eredően a szórványmagyarság kiemelt küldetése ez a misszió, melynek keretében részletes tervet kell készíteni a Kárpát-medence többségi nemzeteinek megkeresésére, megszólítására, a vele való kapcsolattévesztésre.
- » Egy építő és átgondolt szórványtervnek meg kell szólítani mindenkit, aki valamit tehet értünk, vagy valamilyen köze van a magyarsághoz. Ez a réteg többek között: az "eredetmagyarok", a még magyar eredettudatú románság, szerbség, szlovákság, a vegyes házasságokból származó első, második, harmadik nemzedék sajátos kérdései. A hozzánk kapcsolódó, más etnikum-eredetű, diaszpóra helyzetben élő népcsoportok, a nagy számú erdélyi magyar cigányság.
- » A nyelvünket ismerő és kultúránkat szerető, hagyományos transzszilván, magyarbarát (*hungarofil*), vagy a vegyesházasságban élő románság megszólítása is sajátos többségstratégiai tervet igényel.
- » A Magyarországon élő és folyamatosan kitelepedő nagy számú erdélyi magyar is hosszú ideig megmarad egyedi jellegzetességű erdélyi diaszpórának, amelynek szintén meg kell őriznie sajátos színezetű önazonosságát. (Ahogyan Kányádi Sándor mondta: "arra kell vigyázni, hogy Magyarországon az erdélyiek ne 'magyarosodjanak' el".)

Nyugati, keleti és világdiaszpóra

Helyzetkép

» A romániai magyar diaszpóra a keleti, nyugati és világ-, az egyetemes magyar diaszpóra része, és diaszpórákérdéseik megoldása is az egyetemes magyar diaszpórárendezés részei.

» A világmagyarság diaszpórákérdéseinek egységes kezelése, művelődése, keresztyén lelkigondozása is megoldatlan. Hiányoznak hozzá az építő szándékok, de az otthoni, anyaországi, az egyházi és egyetemes anyagi alapok is. Ha így haladunk tovább, az öt kontinens protestáns és katolikus magyarsága anyagiak és egyházi-politikai akarat hiánya miatt is magyar lelkész lelkigondozása nélkül marad, mert pasztorációjukban sem a saját állama, de az anyaország sem segíti eléggé őket.

Feladatok

» Tervet kell készíteni a *nyugati magyarság* keresztyén lelkigondozása kérdéskörének teljes rendezésére. Ennek természetszerűleg van államközi, egyházi, felekezeti, világszövetségi vonatkozása is, melyeket mind tisztázni kell.

» Tervet kell készíteni minden kontinensre kiterjedően a legtávolabbi magyar szigetek feltérképezésére, számbavételére, értékeik begyűjtésére, nagymonográfiájuk megírására. El kell készülnie e területek rehabilitációjának és gyülekezeti lelkigondozásának is.

» Az MVSZ-től és a határon túli magyar érdekvédelmi szervezetektől pontos és világos diaszpóratervet kell elvárni, és annak megvalósítását szigorúan számon kell kérni.

Családtelepítés, népességátirányítás

Helyzetkép

» A népességátirányítás, családtelepítés mai tényanyaga feldolgozatlan, sőt még a századfordulós telepítések anyaga és tanulságai feldolgozottságukban is mai használhatóságuk értelemben értéketlenek. Néhány évtizede Tófalvi Zoltán elemezte a századfordulói telepítési tervek tanulságait, a jelenlegiek nem túlságosan hízog tanulságait pedig 1999 őszére készült államvizsga dolgozatában Schneider Tiborné Lónhárt Melinda.

» Figyelemre méltó tervek születtek hátrányos anyagi helyzetűek, munkanélküliek, nagycsaládos népesség, árvaházakból kinőtt fiatalok otthonteremtésére az elnéptelenedett - elsősorban székely - falvakban. (VET nagycsaládos program, házépítések, Csibész, Eutikhus Alapítvány, holtmarosi árvaház, szászrégeni római katolikus plébánia csángótervei stb.) Ezek tanulságait is le kell vonni és a lehetőség szerint folytatni kell, bevonva a szigetfalvakat is.

Feladatok

» A szórványban élők és ott szolgálók, az anyaország, magyarságunk egésze érzi, hogy mindaz, amit a szórványokért eddig tettünk és teszünk, csak tűzoltás, és nem elég. *Itt már nem elégséges a naponta elvégzett hűséges munka hálaáldozata sem. Elérkezett az ideje a legnagyobb formátumú terveknek, a nagy és merész lépéseknek.* Olyan emberi, anyagi erőket kell sűrítanunk erre a területre, amely túllépi a napi rohammunka, a tűzoltás kapkodását. Tervezni kell, nagyot gondolni és még nagyobbat cselekedni. Gondolkodni kell kisebb népesség-átcsoportosításban, természetes átirányítású családtelepítésben.

» A családtelepítésekkel kapcsolatosan is le kell mondanunk néhány, magunk által kreált és életben tartott önhitt mítoszról. Arról is pl., hogy valaha újra benépesíthetjük ezeket az elnéptelenedett peremterületeket, és ezzel itt jelenlétünk arányait javíthatjuk. Az egyetemes magyarság mai demográfiai mutatói még az erdélyi tömbben és diaszpórában is ellentmondanak ennek a lehetőségnek.

» A szórványkérdés távlati "megoldásaként" mindenképpen ki kell dolgozni a népesség átcsoportosítási, odavonzási tervét. Meg kell gondolni a szórványmagyarságnak egy erőteljesebben Székelyföldre vagy környékére való koncentrálódása, vonzása lehetőségét is. A felszámolódás utolsó szakaszában élő kistelepülések

"foglalómagyarjait" (Nits Árpád) központibb helyre, nagyobb magyar népességű szigetszélvakra, településekre kell átirányítani. Ki kell jelölni, anyagilag és gazdaságilag támogatni kell a szigetszélvakat, tömbtelepítéseket. Alkalmassá kell tenni nagyobb népesség befogadására.

» Minden jel arra mutat azonban, hogy a lakosság és családtelepítés minden eddigi tevékenységét lehetőleg *abba kell hagyni* mindaddig, amíg el nem készül egy alapos, e kérdést és tanulságait, eredményeit is valós és éles kritikával elemző tanulmány. Ehhez le kell vonni az eddigi telepítések többnyire negatív tanulságait.

» Bármilyen átirányítási programokat csak egy egységes terv szerint szabad végezni. A halmozottan hátrányos etnikumú területekre való telepítés már nem segít, hanem csak növeli a hátrányokat és a beolvadást.

Szervezési, felügyeleti feladatok

Helyzetkép

» A diaszpóra helyzet nyolcvan év kisebbségi sors alatt - néhány szűk esztendő leszámítva - sem az anyaországban, sem Erdélyben nem lett cselekvő politikai akarattá, legfennebb fel-fel lángoló és elhamvadó divattá.

» Nem születtek meg e népesség megmentésének és rehabilitációjának elméleti és konkrétan gyakorlati tervei, dinamikus intézményei.

» Szomorú szívvel kell megállapítanunk még 2000 júliusának elején is, hogy a romániai magyarságnak ma, a változások után tizenegy évvel sincs egyetlen olyan fő állású alkalmazottja, amely a szórványgondokat koordinálná. Ez az ügy - félmillió magyar sajátos helyzete és gondja - nem érdemelte ki a tervszerű intézményteremtést és annak támogatását.

» A kisebbségi élet szórványterületeinek szervezése, felügyelete is teljesen esetleges. A legdinamikusabb felügyeleti munka az egyházakban van, ezt követi az oktatás, majd a magyar állami és alapítványi pénzeket leosztó intézményi struktúra. Valamelyes információval rendelkezik az EMKE is, de a legkevésbé szervezett és tervezett a kisközösségek művelődése.

Feladatok

» El kell készíteni a szórványvidékek, a falusi és városi peremhelyek teljes globális és részletesen lokális rehabilitációs tervét az oktatás, művelődés, érdekvédelem, egyház, gazdaság, önkormányzat stb. területein.

» A peremmagyarság mentésének jövője attól is függ, hogy ehhez össze tudunk-e fogni, és a munkát tudjuk-e kellően intézményesíteni. Megszületik-e végre egy olyan intézmény, amely kiemelten e komplex kérdésekkel foglalkozik.

» A szórványokon való segítség munkafolyamatait sürgősen intézményesíteni kell. Ennek egyetlen koordináló és felügyelő intézmény lehet a gazdája: az RMDSZ-szel összehangoltan tevékenykedő, a teljes önállóságát visszanyert Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület. Az EMKE-nek oda kell hatnia, hogy az legyen, amiért száz évvel ezelőtt létrehozták: a peremek megmentésének kulturális intézményévé.

» A szórvány munkának szorosan kell kötődnie és teljes értékkel kell elhelyezkednie a romániai magyarság, az RMDSZ teljes stratégiai kisebbségpolitikai rendszerében.

» A szórvány munkát a teljes civil szférával együtt - az RMDSZ-hez lazán kapcsolódó, de önálló rendszerben - *depolitizálni kell*. (Ez maximálisan annyit jelenthet, ami a jelenlegi gyakorlat: hogy EMKE elnöke egyben az RMDSZ művelődési ügyekért felelős ügyvezető alelnöke.)

» Az EMKE-t és a Szórványtanácsot, a teljes romániai magyar kisebbségi élet működését, ennek értékelését, jelenét és jövőjét, az ehhez készített terveket a mai Szövetségi Egyeztető Tanácsból kifejlesztett - egy igazi parlamenti feladatokat ellátó és teljesen önállóított - Magyar Tanácsnak kell felügyelnie.

» Az EMKE-n belül országos hatáskörrel működtetni és támogatni kell a már létrehozott, de nem intézményesített romániai magyar szórványintézményt, a Szórványtanácsot, amelynek kiemelt támogatást kell

biztosítani koordináló munkájához.

» A Szórványtanács feladata nem megduplázni minden, már létező és működő erdélyi magyar intézményt még egy ugyanolyan szórványjellegűvel is, hanem összehangolni oktatási, művelődési, gazdasági, érdekvédelmi, civil, önkormányzati, ifjúsági stb. munkájuk szórványvonalatkozásait.

» Az RMDSZ-nek és EMKÉ-nek oda kell hatni, hogy minden megyének kiemelten támogatott, munkakörén belül hivatalos feladata legyen a *szórványfelelősi, utazótitkári munkakör*. Ez a személy, amely lehetőleg a megye művelődési vagy oktatási alelnöke, felel az összes szórványkérdéssel kapcsolatos tennivalókért mind a szórvány, mind pedig a többségi megyékben.

» A szórványmentési terveket és a régiók saját jövőképét az ott élőknek kell megalkotniuk és megfogalmazniuk, de ebben a nemzet egészének is színt kell vallania.

» Néhány fontosabb szervezési ötlet még: könyvtártelepítés elemi iskolákba, testvérkapcsolat iskolák, települések között, mesekönyv-csere tömb-szórvány között, regionális völgy-találkozók, rendszeres falu-, településtalálkozók, tanítók, tanárok, gyermekek, iskolák rendszeres együttléte. Gyermeklevezések, diákcsere, pedagógus tapasztalatcsere, ismerkedés, székelyföldi nyaraltatás, részvétel vetélkedőkön, versenyeken. Anyanyelvi szórványtáborok. Regáti, mezőségi anyanyelve veszejtett gyermekek székelyföldi gyermekeinél való nyaraltatása. Ösztöndíj, jelképes keresztszülőség, örökbefogadás stb.

» Arról sajnos le kell mondanunk, hogy segítségünkkel, támogatásunkkal *egészében* és minden évben át tudjunk fogni minden romániai magyar tájegységet, területet és helységet. Ezért "*az év megyéje*" mozgalommal minden évben kiemelten kell odafigyelni egy-egy erdélyi szórványterületre, tájegységre. Egyfajta regionális mintamunkát kellene itt végezni. Próbáljuk ki, hogy egy megyében, régióban meg tudjuk-e valósítani legalább nagyjából mindazt, amit országosan szeretnénk.

A rehabilitáció ütemtervei

Helyzetkép

» Minden erdélyi szórványmentés, a rehabilitáció és vitalizáció kérdése sok más paraméter mellett elsősorban *anyagi kérdés*.

» A határon túli magyarság eddig anyagi támogatási rendszerei, ha csak így maradnak, hibásak. Minden olyan támogatási rendszer hibás, amely csak felülről lefele és ernyőszerűen pénzeosztóként működik, mert már nem csak töredékét, de elenyésző kisebbségét sem tudja kiszolgálni az igényeknek és szükségleteknek. Itt már nem is dönthet a fontosság, szükség és igény, hanem csak az esetlegesség.

Feladatok

» Olyan támogatási rendszert kell kialakítani, amely a mai értékeit megőrizve, a *felülről jövő*, ernyőszerű támogatási formát a rendszeres, *alulról építkezővel* ötvözi.

» A szórványmentés jövője attól függ, hogy a *globális* mentési tervek mellett az anyaországnak, a többségi magyarságnak, a helyi forrásoknak lesz-e pénze a szórványmagyarság *kiscsoportjainak*, a nagyvárosok lakótelepe és maradék falvak népének intézményes közösségépítésére, gondozására.

» A jelenlegi támogatási rendszereket az egységes szórványstratégia részeként kell kezelni, és nem esetlegesen és véletlenszerűen. Az új támogatási rendszer alapja a *helyi közösségi élet vitalizálása* és az ezt felügyelő dinamikus központi szervezet működtetése. A támogatás így három irányú: *helyiségekre alkalmazott lokális, megyei tervezésben és koordinálásában regionális és központi felügyeletében centrális*. Ez csak a teljes szabad kibontakozás, a maximális támogatás és a szigorú ellenőrzés szabályai szerint működhet.

» A határon túlra juttatott rendszeres támogatás ügyét egyszer és mindenkorra magyar parlamenti határozattal, rendszeres juttatás biztosításával rendezni kell. A magyar szórványok rehabilitációs támogatásához elsőként tehát meg kell szerezni a távlatos magyar politikai akaratot, a kormányzó pártok határon túli programjaitól is függetlenített kormány- és parlamenti támogatást.

- » A szórványrehabilitációs programokra el kell különíteni magyar állami pénzalapot. E támogatás keretösszegét Erdély számára rendszeresen juttatandó évi *1 milliárd Ft-ban*, a Kárpát-medence többi magyar területeinek rehabilitációs programköltségeit még kb. ugyanekkora összegben kell meghatározni.
- » Ebből kell létrehozni egy egységes romániai magyar szórványalapot, és ezt semmi más szemponthoz nem szabad mérni, csakis e népesség megmentésének és építésének szükségleteihez.
- » Az alapterv szerint ebből minden erdélyi, magyarok által is lakott települést közösségi munkájához, művelődési élete, oktatása működtetéséhez, egyháza és lelkésze szolgálatához havi rendszerességű és folyamatos anyagi támogatásban kell részesíteni. Ez a támogatás közvetlenül a helyi kisközösségi életet segíti és élteti.

A támogatás-kiépítés néhány fontosabb lépcsőfoka

- Elsőként intézményesíteni és újra önálló munkaprogramú közösségépítő és közművelődési intézménnyé, felügyeleti és koordináló szervvé is kell fejleszteni az EMKE-t, és el kell készíteni ennek anyagi tervét.
 - Rendbe kell tenni az elemi fokú szórványoktatást. El kell készíteni a részletes helyzetképet, a legveszélyeztetettebb helységek jegyzékét, a tanítók helyzetét, az oktatás kiépítésének és fejlesztésének tervét, központi helyek kijelölését, bentlakások, kollégiumok fejlesztési, iskolabuszok útvonaltervét stb.
 - Egyszeri támogatással kb. 100 db iskolabuszt kell vásárolni és útvonalterv szerint szolgálatba állítani, biztosítani hozzá a működési költségek felét.
 - Ki kell dolgozni kb. 300 tanító álláslétesítési tervét. Egyszeri támogatással rendbe kell tenni az 1-4, 1-8 és 12 osztályos iskolákat, kollégiumokat, iskolák oktatási színvonalait emelni kell, és támogatni a tanári személyzet állásleltézési programját.
 - A helyi értelmiség bevonásával minden romániai helységnek el kell készíteni az általános és naptári részletességgel lebontott konkrét rehabilitációs tervét.
 - Kísérleti jelleggel el kell kezdeni kb. 300 helységben és 20 városban a közösségi, népművelői szórványalap juttatását, melynek összegét havonta helységenként kb. 50 000 Ft-ban kell meghatározni.
 - El kell készülnie a nagyvárosi, lakótelepi népesség rehabilitációs programjának.
 - A program további felfejlesztési menetét mellékletben tesszük hozzáférhetővé.
 - Az 1 milliárd keretösszegben meghatározott pénzalapot a következők területekre kell arányosan elosztani: felügyeleti koordináló alap (EMKE), minden helységbe leosztott helyi alap, megyei, regionális népművelői alap, oktatási és értelmiségtelepítési alap, egyházi missziós alap, művelődésfejlesztési alap, kutatási és stratégiai alap.
- » *Egy hatékony szórványmentési tervhez többszörösére emelt és rendszeresen juttatott pénzalapokkal teljesen át kell alakítani a magyar állami alapítványi támogatások (Illyés, Apáczai, Új Kézfogás, NEKÖM stb.) mai gyakorlatát. Ezekben belül pedig növelni kell a dinamizmust, a tervezést, a támogatás határfokának és az alapok felhasználásának felügyeletét, de a magyar pénzügyi törvények által adott lehetőségek között könnyíteni kell a pályázati rendszerek működésén is.*
- » A szórványnak a fennmaradás és munka támogatásához *soha nem szabad semmit sem teljesen ingyen adni*. Az anyagi alapok megteremtéséhez mozgósítani kell a szórvány, tömbvidék belső erőforrásait, ötletes pénzügyűjtéseket kell tervezni, és be kell vonni a teljes hazai magyar magánvállalkozói hálózatot is. Mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy ne alakuljon ki: "semmit sem kell tennem, úgymint segítenek" kényelmes hozzáállás.
 - » A szórványok támogatásában, a szórványgondozásban és az egész rehabilitációs programban biztosítani kell a többlépcsős szinteket: az állóalap megteremtését, a rendszeres évi támogatást és a lokális, a helyi kisközösségekhez leérkező teljes gondoskodást, de az önálló gazdálkodási és pénzszerzési ötletek felkarolását és segítségét is.

Nemzetstratégiai tennivalók

Helyzetkép, feladatok

- » A romániai magyar szórványstratégiának az RMDSZ nagy kisebbségstratégiája minden elemét át kell hatnia, és annak prioritást élvező, alkotó részévé kell válnia.
- » Egy közös európai és ezzel egy magyar-magyar integráció nem oldja meg automatikusan a magyar diaszpóra fennmaradásának kérdéseit.
- » Meg kell találni a diaszpórakérdés súlyának megfelelő stratégiai helyét a magyar nemzetstratégiában.
- » Tudomásul kell vennünk, hogy - némelyekről a közeljövôben, vagy máshol távlatilag - a mai erdélyi diaszpóra területek igen jelentős részéről etnikai jelenlétünk és fennmaradásunk érdekében le kell mondanunk. Némelyeket jelképek szintjén fogjuk megôrizni, emlékhelyekké alakítani, másokat a többségnek átadni, pusztuló épületeinket konzerválni.
- » A távlatos szórványstratégiáról háromlépcsôs terv készült. Az *elsô* a mentési lépcsô a jelenlegi helyzetben való segítséget, a közösségeket mai állapotukban konzerváló, a felmérést-kutatást, értékmentést, szociális közösségi tervezést írja elô, itt segít, ment, gondoz, épít, ôriz. A *második* lépcsô a rehabilitáció, a közösségépítés, mely a szórvány mellett erôteljesebben avatkozik be a "túlélésre kiválasztott" és életképes szigettelepülések közösségi és gazdasági felerôsítésébe. A *harmadik* lépcsô, a népességátrendezés már az autonóm nyelvi területekre való átirányításban tervez. A szórványkérdés távolabbi "megoldásaként" mindenképpen tervezni kell egy tömbvidékre irányuló erôteljesebb nem telepítést (!), hanem *népesség-átirányítást*.
- » Az egész szórványkérdésben lehetôleg háttérbe kell szorulnia az érzelmi misztikus és mitikus töltetû "szórványkodás"-nak, nemzethalál víziós fogyásképleteknek, és be kell helyettesíteni a cselekvô, a "segítsünk egymásnak" egyházi háttérû összmagyar mozgalmisággal.
- » A szórványmagyarság teljes és részletes nemzetstratégiájában kiemelt szerepe van a tömbvidéknek. A nyelvi, etnikai, területi és helyi autonómiának, az önrendelkezési és önkormányzati jellegnek. El kell készíteni a romániai peremmagyarság nemzetközi normáknak is megfelelô védelmi tervét. Hosszabb távú tervezéssel ki kell dolgozni, beindítani a teljes kisebbségi, nagy közösségi és egyéni, az erdélyi peremvidékekre vonatkozó etnikai vitalizációs és rehabilitációs tervet, ennek elméletét és mindennapi gyakorlatát. Az olyan kisebbségi nyelvi, etnikai kisközösségi mikroklíma, anyanyelvi otthonérzet megteremtése és kialakítása a cél, ahol megállítható a felszámolódás.

Zárókövetkeztetések

- » *Egységes magyar nemzetstratégia*, és ezen belül *határon túli magyar stratégia*, és ennek részeként *romániai magyar kisebbségstratégia* nélkül sincs *romániai magyar szórványstratégia*.
- » Nagy baj, hogy nálunk a szórványnak nevezett nyelvi peremhelyzet leginkább mitikus kategória. Az elmúlt évtizedek szórvány- sorstragédiáit még növelte, hogy több jelentôsebb beszédmód és irány alakult ki, követte egymást, ha nem is párhuzamosan, de mindenképpen jelenség szinten: a szigorúan tudományos, a cselekvôen szórványmentô, és a profetikusan mitikus, nemzethalálosan populista, az erôteljesen érzelmi töltetû, sôt misztikus. A baj ott volt, hogy a mindennapi életben e beszédmódok váltakozásaikban nem mindig egészítették ki egymást. Megjelenik ez a sajtóban, közírásban, az egyházi nyelvezetben, az olcsó zsurnalizmusban is. Sajnos bebizonyosodott, hogy ez már sem a figyelemfelkeltést, sem a támogatási háttérrel nem szolgálja.
- » A szórványban minden szervezési kérdést a *rendszerességnek, tervszerûségnek, átmenetiségnek, a gazdaságosságának és ésszerûségnek, felügyeletgyakorlásnak és fegyelemnek* kell meghatározni. A csak a jelenlegi helyzetben tervezônek és mentônek csalódnia kell, mert nem is túlságosan hosszú távon teljes leértékelôdésnek, önbizalomvesztésnek, az etnicitás értékvesztésének vagyunk tanúi.
- » A peremközösségek megmentésében kiemelkedô szerepe van a közösségeket összegyûjtô, a látványos,

rendezvényközpontú munkának, szobroknak, avatásoknak, a szó legjobb értelmében vett fesztivizmusnak. Az ünnepnapok, a találkozások és együttlétek erőt, értéket és tartalmat adnak a hétköznapok túléléseihez. De az építő-munka mellett és nem helyett. De tudomásul kell vennünk azt is, hogy tervszerűen számba kell venni a mindennapok tennivalóit az oktatásban, művelődésben, egyházi szolgálatban, értékmentésben. A szórványmunka naponta végzett önfeláldozás, és mentésüket is csak a napi érettük fáradozók önfeladó munkája hitelesíti.

» Az ünnepeket szervező, a fesztivizmus központú szórványtervekből a hétköznapokat megszervező, jövőt tervező *regionális és lokális tennivaló központú*, helyzetmegoldó, *gondorvosló* stratégiákra van szükség.

» *A szórványban a mentőnek és tervezőnek a kiscsoporthoz való tartozás értékeit, az anyanyelvi önmegvalósítás gyakorlati hasznát, a kisebbséghez való tartozás teljes értékláncolatát kell felmutatnia. Az itt élők teljes bizonyosságot keresnek a kisebbségként megnyilvánuló kibontakozáshoz. Ha ez nem valósul meg, akkor gyakran a beolvadás, vagy a Magyarországra való kitelepedés lesz az egyedüli reményt jelentő alternatíva.*

» A szó jelentésének legmélyebb értelmében szinte minden határon túli magyar közösség lényegében szórvány, mert azokat a belső értékeit félti, óvja, amelyek veszélyben vannak. Bármilyen pillanatnyi helyzetben való tervezés lényegében csak tűzoltás, a segítségben mindig látnunk kell az ideiglenességet. Mentések még igen, de hosszabb távlatok már nem tervezhetőek egyetlen olyan helységben sem, ahol a magyarság számaránya 40% alatt van. Sajnálattal kell tudomásul vennünk, hogy már rövidebb távon is le kell mondanunk a "foszlánymagyarságról" és minden olyan helységről, ahol 20-30%-nál kisebb a magyarság számaránya.

» Minden szórványtervezésben látni kell a napi tennivalókat, a közeli és a távlati terveket is, de pontosan tudni kell a kevéske reményt, a munkába vetett hitet éltető végső megoldásokat is.

» Az egész diaszpóra helyzet és mentési terv csak részben etnikai vonzatú. Ők is szociális, társadalmi, hitbéli, gazdasági kérdésekkel küszködő, nyelvi önazonosságokat különbözőképpen őrző vagy elhanyagoló emberek, egy kis- és nagyközösség tagjai. A helyi társadalmi közösségben való gondolkodásban egyrészt túl kell lépnünk az etnicitás szempont erőltetésén, másrészt ilyen magyarjainkat az etnikumváltás után is kötelességünk tovább kísérni a nyelv- és kultúrhatárokon való átlépés új ösvényeire is. Mindent a legnagyobb szeretettel.

» A szórványtelepüléseket, programokat és intézményeket kiemelt, rendszeres, betervezhető, távlatokat is nyújtó anyagi támogatásban kell részesíteni. Ezt a támogatást a település csak akkor kapja meg, ha eleget tesz a minimális elvárásoknak.

» El kell készíteni a helyi tennivalók minimumának jegyzékét, azt a helyi közösségtől, annak elöljáróitól szigorúan elvárni.

» A nagy mentési tervek *mellett a legnagyobb kérdés a közvetlen és személyes kapcsolatépítés, a meglátogatás, a személyes lelki gondozás. Ki lép be a nagyváros és kistelepülések elszigeteltjeinek otthonaiba? Ki viszi el hozzájuk anyanyelvi értékeiket? Az ott élők hol találják meg azt a nagy- és kisközösséget, ahol önazonosságukat megőrizhetik? Ki pótolja elfogyó és elhaló etnikai és nyelvi értékeiket? Naponta vállalt önfeláldozással és lemondással ki hajol feljük elzártságukban segítőkész kezekkel és nagy szeretettel? Ki és hogyan teremt nekik anyanyelvi otthont?*

» Minden országos magyar intézményünk, Anyaországban és Erdélyben egyaránt, csak akkor szerezheti meg igazi legitimitását, ha segítőt testvérként áll a nemzet töredéke mellett, és vállalt munkaterületén kiemelt szórványprogrammal is rendelkezik.

» Az egész kisebbségi sorsban és élettervezésben, a többséghez való viszonyulásban is egy újfajta szemléletnek, beszédmódnak és nyelvezetnek kell bekövetkeznie. Ennek alapja a tényekkel való reális szembesülés, a valós helyzet tudomásul vétele, a többségiek lenéző megbélyegzése helyett a partnerként való kezelése, a dialóguskészség növelése, a párbeszéd rendszeresítése.

Az utolsó percben - hogy megmaradjunk

A többszörösen hátrányos helyzetű kisebbségi magyarság jövője a Kárpát-medencében attól függ, hogy sikerül-e keresztyén nyelvi, etnikai tartalmakkal erősíteni az individualizálódó magyarságot, és a nagy nyelvi magányból a

tömb- és egyetemes magyarság összefogásával, értékeinek utánpótlásával sikerül-e bekapcsolnunk az egymáshoz tartozás nagy és egyetemes nyelvi szeretetközösségébe. Mindent persze a legnagyobb összefogással, mert a peremvidéken a nyelvi elszigeteltség halál. A szórványkérdésben sincs más út, mint az *együtt*. Ha van kiút, az csak a *közös*. Ítélet alatt él mindenki, aki önmagáért él.

A szórványkérdésben a jövőt illetően illúzióink pedig már az egész Kárpát-medencében nem lehetnek. A romániai magyarságnak mai szétszórtabb területein az elkövetkező évtizedekben még erőteljesebb elszórványosodásra, nagy vérveszteségekre, nagy demográfiai mélypontokra, népességfelszámolódásokra kell felkészülnie. Félmilliónál több magyarról van szó. Annyiról, amennyi a Vajdaságban és Kárpátalján összesen él. *Rövidesen már nem csak településekről, de egész tájegységekről kell lemondanunk, és leírnunk örökre a romániai magyarság leltárából. Az utolsó utáni percben vagyunk a Regátban, Dél-Erdélyben és a Mezőség nagy részén is. De még inkább így van ez Erdély nagyvárosainak lakótelepein. Ki kell mondani a kegyetlennek tűnő igazságokat: a nagy fogyásban és felszámolódásban fel kell készülnünk az őszinte számvetésre, a mély bűnbánatra, és az önáltatás nélküli jövőtervezésre.*

Bármennyire is fájó önfeladásnak számít, egy újfajta kisebbségi *diaszpóra ethoszt* is meg kell honosítanunk a fogyásról, nyelvvesztésről, beolvadásról, etnikai átmenetekről, amelynek alapján az önmarcangoló fájdalmak mellett meg kell próbálnunk mítoszok nélkül és valamennyire elfogadhatónak is felfogni azt, ami *"mítosztalan már, de lelkiismeret még"* (Farkas Árpád).

Az egész szórványsorsban pedig az a legszomorúbb, amiért nem politikai hatalmak, többségi intolerancia, asszimilációs szándék a hibás, hanem ami bennünk rögzült: a megállíthatatlan felszámolódási és beolvadási folyamat.

Tudjuk, hogy a szórványsors nem önmagában levő érdem. Szórványban túlélő magyarként és helytálló értelmiségként élni nem előjog, lassan már nem is érdem, hanem szent teher, a sokféle megaláztatásban is felemelt fő, amellyel a lehetetlenségek ellenére viseljük *"a sajátosság méltóságát"* (Gáll Ernő), *"a kisebbségi élet ajándékait"* (László Dezső). Mindenekfölött pedig a legnehezebb az itt élő, a megmaradás napi feladataival küzdő magányos, elkeseredett *értelmiségnek*, százegynéhány megszállottnak sorsa, akik évtizedeken át szinte egyedül szorgoskodnak, közösséget építenek, művelődést szerveznek, iskolákat mentenek, és magukra maradvánnyal reménytelenül mondják a magukét. A szent lelkesektől, a süllyedéstől, a süppedő világhoz való odaigazodástól a spekuláló *"reklámmagyar"*-ig mindenki megtalálható közöttünk. Éppen ezért nem pusztán ittlétünkért várunk tehát előjogokat, hanem csak kellő figyelmet, szeretetet, megbecsülést azért és azokért, amit és akikért teszünk.

A szórványkérdés sajnos a nagy halogatásoknak, hitegetéseknek és mulasztásoknak is helye. Tíz szabad év alatt egyetlen magyar kormány, egyetlen RMDSZ csúcsvezetés, egyetlen egyház sem vállalta a kérdés tényleges támogatását, rendezését, a tényekkel való szembesülést, a tervezést és a cselekvést. Itt ma is szinte mindenki azt hiszi, hogy még lehet várni, itt már úgyis mindegy. Látnunk kell sajnos azt is, hogy itt nem elég erős a bajok reklámértéke. Sokszor és sokaknak csak addig kellett a szórvány, amíg pénzeket, reklámot, hitelt, nevet kellett szerezni vele valakinél valamihez.

Nem kérjük a lehetetlent, a megváltoztathatatlant. Minden szórványtámogatást az *ésszerűség* határai között kell kiépíteni. Képtelen kérésekre, csodavárásokra is hiába rendezkedünk be. De azt elvárjuk, hogy a magyarságunk vezetősége ne mondjon le rólunk, ne tekintsen át felettünk, ne fordítsa el fejét, és ne elégedjék meg az ígéretések szent malasztjával leönteni minket, hanem tervszerűen is tegyen értünk valamit. Mi itt élünk közöttük, velük és értük, és minden nap teszünk értük valamit, és ez - a lehetetlennel való napi küzdelem - adja meg szólásunk, kérésünk hitelét, de mindenkinek tenni kell valamit másokért.

*

A szórvány egy nemzet öregkora. Az erdélyi maradékszórvány ezer év alatti és utáni megvénhedésünk, kifáradásunk és térvészítésünk otthona. A szórvány a nemzet hajszálérhálózata, ahol a sebeken át elcsorognak erőtartalékaink, elhal a test. De nagy nemzeti érzékület is ez, ahol lelassul, majd elhal a vérkeringés, bekövetkezik önazonosságunk végtagjainak elérzéstelenedése. A szórványlét emlékezetkiesés, az önazonosság elmeszesedésének gyászos-mulatságos szklerózisa, ahol már csak múlt van, távlatok nélkül, a többséghez való zavaros odaigazodás, a szomorú beletörődés.

A törvényszerű és megállíthatatlan etnikai folyamatokkal nem kívánunk reménytelenül küzdeni, de ami még menthető, azért és azokért mindent meg kell tennünk. A természetes asszimilációnak világszerte és az egész magyar

nyelvterületen - a Kárpát-medencében és a nyugati diaszpórában is - meg vannak a maga fájdalmas általános törvényszerűségei, amelyek megállíthatatlanok, az ellen nem harcolhatunk. A jogát senkinek sem vehetjük el, hogy ha úgy kívánja, történelmi folyamatok eredményeként, vagy szabad döntésből is nyelvet, etnikumot és nemzetet váltson és újat, a többségi környezetét válassza magának. Értelmetlen lenne amúgy is ez ellen bármilyen küzdelem. De jaj nekünk, ha a szórványban élők ezt nem szabad döntésből, hanem a mi vagy az anyanemzet mulasztásaiból teszik. Mert a világon bárhol élő peremmagyarságnak biztosítanunk kell azt a jogot, de meg kell adnunk azt a lehetőséget is, hogy ha úgy kívánja, önmaga értékeit megőrizze. Elvárjuk azt, hogy ne erőszak, ne a tömb vagy az anyanemzet hanyagsága, hanem, hogy ha erre sor kerül, a természetes asszimiláció vagy a szabad döntés vezesse az egyént vagy néptöredéket abban, hogy mely nemzeteknek és mikor kívánja identitását átadni. Az etnikumváltásból évszázadok alatt mi is milliókat nyertünk azokkal, akik nyelvünk és kultúránk részei lettek. Itt az ideje, hogy alázatosan elfogadjuk a mieink mássá válását is, ha azok által, akik a mieink voltak, a békességet és közös értékeinket szolgáljuk.

*

Alázattal kell tudomásul vennünk, hogy sem a szórványmunka, sem ez a szórványstratégia nem kínál egyértelmű megoldásokat és végleges eredményeket. Azt a kérdést sem szabad soha feltenni, hogy e munkának van-e értelme, mert a mi feladatunk nem ennek keresése, hanem a Reményik Sándor-i mitikus és prófétikus parancs: "lehet, mert kell!"

A szórványkérdésnek mai ismereteink szerint nincs "megoldása". Egy történelmi folyamat van, egy jónak vagy rossznak egyaránt ítélnélhető helyzet van, emberek és értékek, akikért és amiért az utolsó pillanatig helyt kell állni. Azt a kérdést sem tesszük fel soha sem, hogy van-e értelme. Részünkről itt csak egy tett lehet: a süllyedő hajón az utolsó percig tisztességgel helytálló hajóskapitányé, aki egyszerre tömi a lékeket, adja a vészjeleket, menekíti az értékeket és menti az életeteket. De csak legutoljára a magáét. Ez a helytállás azé az orvosé, aki utolsó pillanatig ott áll a beteg mellett, és nyújtania kell a kitartás hitét, a gyógyulás lehetőségét, az életben maradás esélyét. Ez a példaadás olyan, mint a jó gyermek szeretete, aki halálos beteg szülőjéért még a remények pislákolása és elfogyása ellenére is minden áldozatra képes. Istentől kapott parancsból az utolsó percig.

De a szórványlétben nem csak panaszok vannak és pusztulás, de életünk, túlélésünk nagy csodaelemei, kiemelkedő emberek, a helytállás példaadásai, megőrzésre, követésre méltó értékek és csodák. Hitünkben és jövőképiünkben nagyon szegények lennénk, ha a szórványgondozást csak a felmutatható eredmény, a megoldás felől hitelesíthetnénk. A mi kötelességünk minden elvesző kisközösségnek utolsó percig minden lehetőséget megadni az önazonossága megtartásához, a megmaradáshoz azok számára, akik értékeiket saját erejükből képtelenek megőrizni. A mi legfőbb feladatunk begyűjteni minden értéket, hiszen itt kincseink, kárpát-medencei létünk, ezerszáz éves történelmünk, túlélésünk csodáinak nagy tanulságai húzódnak meg, amelyekről soha nem mondhatunk le. Amit itt teszünk, azt nem csak értük, de egyetemes önmagunkért is tesszük. Le lehet mondani a legnagyobb szórványmagyarokról? Budai Nagy Antalról, Hunyadi Jánosról, Bethlen Gáborról, Kölcseyről vagy Sütő Andrásról?

Ha népességünkről le is kell mondanunk, de értékeinkről és a tanulságokról soha. Ez pedig több mint megoldás: itt az eszményeinkért folyó küzdelemről, itt rólunk van szó.

Nem csak a megoldások, a felmutatható eredmények hitelesítik tehát e munkát, hanem a munka közben nemessé edződő, testvérré kovácsolódó többségi környezet, egyetemes magyarság, az anyaország szeretete, szolidaritása, hűsége és igazi hite. Együtt bennünk minden érték, ami a miénk, amik és akik mi vagyunk. Értékeket, embereket, eszméket és ezáltal önmagunkat kell megbecsülnünk általa. Ha a szórványt mentjük, magunkat, jövőnket és egyetemességünket mentjük, méltó és jogos helyünket Európában. És akkor már nem csak az eredmény fontos, hanem az is, hogy kikké lesz, mivé nemesedik a tömb, az Anyaország, edződik-e a nemzet egésze, és mivé is leszünk mindannyian a küzdelem és munka, a mások sorsának felvállalása, egyetemes értékeink szeretete által.

Az etnikai folyamatokból, beolvadásból nem csak elsíratott magyarok, de nyelvünket ismerő és kultúránkat szerető, már más identitású barátaink is születnek, akiket szeretnünk kell és odafigyelniük rájuk. Nem vagyunk felhatalmazva arra sem, hogy a tőlünk szeretetet vágyó, hozzánk melegedni bívó magyar eredetű románságot szíviünk utolsó sarkából is kidasztva elintézzük a renegátság jelzőjével. Tovább kell kísérniük őket új identitásukba is, ameddig ellát a szem, a testvéri szeretet láthatáráig. Hatalmas és egyre nagyobbá duzzadó román, szlovák, szerb, horvát, ukrán tömeg ez a Kárpát-medencében, de még nagyobb azokban az országokban, ahol menekült és üldözött, munkát kereső magyarjaink angolokkal, németekkel, franciákkal, spanyolokkal vagy olaszokkal kötöttek házasságot, és átadták gyermekeik jövődjét is az új otthonországoknak. Mieink is ők, akik szeretnének, ha mi is szeretni tudnánk, és akiknek

magyarsága rajtunk is múlik, és főként az, hogy emlékidentitásukkal megmaradnak-e barátainknak. Egy nemzet és szórványstratégia már átnyúlik nyelvek, kultúrák és országhatárok felett is, és egybeölel mindenkit, aki bár nyelvünket nem érti már, de egy nagy szellemi Magyarországon, egy nagy lelki hazában és történelmi múltban hozzánk tartozik. Mindenki, aki szívében, emlékeiben magyar.

Kelet-Közép-Európa árváiként itt, a Kárpát-medencében "rút kiskacsaként", szórványmagyarként, de Isten kezében mégis vagyunk. Vagyunk valameddig. De Istené a jövő titka is. Erről a kérdésről hosszú évekig, évtizedekig lehet úgy tenni, mintha nem lenne. Hallgatni is lehet, mint szégyenlősen, magunkba fordulva a titkos betegségeinkről. Nagy és jól bevált nemzeti bajjelhárító reflexeink és önhitetéseink mögé elbújhatunk évtizedekre is. De már az utolsó percben vagyunk. És ki vállalja magára majd a késő utókor szemrehányásait és ítéletét, ha nem tettünk meg mindent, amit kellett volna, azokért, akiket meg lehetett volna mentenünk? Ezzel nem csak őket, de önmagunkat ítéljük halálra, és erre sem az ősoktól, sem a késői utódoktól nem kapott senki felhatalmazást.

"Úgy cselekedjünk tehát, hogy megmaradjunk!"

- [Berényi Dénes: Az erdélyi magánegyetem kérdéséhez](#)
- [Bíró A. Zoltán: Romániai magyar magánegyetem, székelyföldi szemszögből](#)
- [Hollanda Dénes: Hozzászólás Tonk Sándor Romániai magyar magánegyetem című vitaindító írásához](#)
- [Horváth Sándor: Hozzászólás Tonk Sándor, a Sapientia Kuratóriuma elnökének tanulmányához](#)
- [Kerekes Jenő: Hozzászólás a romániai magyar egyetemi hálózat kiépítésének kérdéséhez](#)
- [Mester Béla: Mi\(ke\)t értünk ma az "egyetem" szón?](#)
- [Péli Gábor: Romániai magyar magánegyetem](#)
- [Péntek János: Elvek, tervek és realitások](#)
- [Pusztai Kálmán: Vélemény Tonk Sándor írásával kapcsolatban](#)
- [Somai József: Válaszúton a függőség vagy függetlenség felé](#)
- [Szabó Bálint György: Az erdélyi magyarok 21. századi felsőfokú oktatásának alapelveiről a Transylvania Trust Alapítvány értelmezésében](#)
- [Veress Károly: Egy egyetemkoncepció az illúzió és a valóság között](#)
- [Vofkori László: Hozzászólás az Erdélyi Magyar Magánegyetem ügyéhez](#)
- [Wanek Ferenc: Gondolatok a Romániai magyar magánegyetemről, Tonk Sándor vitaindító írása kapcsán](#)
- [Kurdi Krisztina - Ring Éva: Kisebbségi felsőoktatási modellek az Európai Unióban és az Erdélyi Magyar Magánegyetem](#)
- [Székely István: Értelmezési keret az erdélyi magyar egyetem kérdéséhez, különös tekintettel annak demográfiai összetevőire](#)
- [György Lajos: A magyar tudományosság és a magyar tanárképzés 1927. évi helyzete és jövő feladatai Erdélyben](#)
- [Tanulmányi bizottság Kolozsvárott](#)
- [A Sapientia Alapítvány Kuratóriumának Nyilatkozata az Erdélyi Magyar Magánegyetem létrehozásáról](#)
- [A Sapientia Alapítvány pályázati felhívása](#)
- [A kolozsvári székhelyű Sapientia Alapítvány Kuratóriumának közleménye](#)
- [Vetési László: Szórványstratégia - nemzetstratégia](#)
- [Dan Oprescu: A nemzeti kisebbségek 1999-ben](#)
- [Győri Szabó Róbert: A nemzeti kisebbségek oktatási rendszerei Lengyelországban](#)
- [Baranyi László: Magyar rádiós közszolgálat Romániában](#)
- [Kósa András László: Új biztonságpolitika az Európai Unióban. Meghatározó lesz-e a Nyugat-európai Unió?](#)
- [Mester Béla: Kisebbségi identitás a hálózottság korában](#)
- [Zakota Zoltán: Centralizáció és provizorátus](#)
- [Gerencsér Balázs - Juhász Albin: A kárpát-medencei magyar autonómiák lehetősége az ezredfordulón](#)
- [Hunyadi Attila: Romániai magyar gazdaságpolitika 1918-1940](#)
- [Zsigmond Csilla Dalma: Ökológiai katasztrófa vagy véletlen baleset? A ciánszennyeződés romániai sajtóvisszhangja](#)
- [A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája 1988 \(folytatás\)](#)

- [A magyar politikatudomány válogatott bibliográfiája 1999. harmadik negyedév](#)

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék